

ÚVOD

Pracuji v oblasti školství a výchovy již 25 let. Působila jsem jak v mateřské škole, tak ve školní družině a nyní učím na 1. stupni ZŠ v Ústí nad Labem. Za tuto poměrně dlouhou dobu jsem si začala všimnat, že děti z „nečeských“ manželství (interkulturní manželství, děti jiných národností trvale žijící v ČR) na určité pokyny, resp. výchovné postupy, reagují jinak než české děti. Přes 20 let jsem prožila v manželství s Řekem, který se sice již narodil jako občan České republiky, vystudoval české školy, ale jeho rodina a příbuzní zde zachovávali v rodinném životě (i ve vztahu k dětem) řecké zvyky. S manželem jsme spolu vychovali dva syny a já nyní, když už jsou dospělí, vidím, že přestože byli oba synové vychováni tradiční českou výchovou, převzali, pravděpodobně i na základě genetických dispozic, mnohé z řeckého modelu chování. Naše manželství se nakonec rozpadlo a já dnes přemýšlím, nakolik se do našeho vztahu promítlo i to, že každý z nás je jiné národnosti a vyrůstal v rozdílném prostředí. Začalo mne více zajímat, zda se stejnými či obdobnými problémy střetávají i jiné páry žijící v interkulturním manželství či vztahu a nakolik se budou lišit zvyky a postupy ve výchově dětí v nečeských a interkulturních manželstvích a vztazích. Chtěla jsem poznat i to, jaké postavení má žena, matka a manželka (družka) žijící v takovémto vztahu. Ve škole pozoruji, jak se národnostní struktura dětí postupně mění. Jestliže se před léty např. jedno „nečeské“ dítě mezi 20 ostatními ztratilo a přizpůsobilo se většině, dnes je situace již diametrálně jiná. Takových dětí bude stále více, a z pohledu výchovy může nastat problém. Abych zjistila, zda to není jen můj subjektivní názor, rozhodla jsem se podívat na statistické údaje. Jediný možný zdroj, jak zjistit národnostní strukturu obyvatelstva je z dat sčítání lidu. Porovnála jsem údaje z roku 1991 a z roku 2001 (poslední zpracované sčítání) ze Statistických ročenek ČR. Údaje z posledního sčítání lidu z roku 2011, které, jak se domnívám, ještě přesvědčivěji potvrdí trend zvyšování počtu žáků jiných národností, bohužel ještě nejsou k dispozici.

NÁRODNOSTI	SČÍTÁNÍ k 3. 3. 1991		SČÍTÁNÍ k 1. 3. 2001	
	POČET OSOB	V % K CELKU	POČET OSOB	V % K CELKU
Česká	8 363 768	81,2	9 249 777	90,4
moravská a slezská	1 406 759	13,2	381 552	3,7
Slovenská	314 877	3,1	193 190	1,9
Ostatní (něm., rom., viet., pol. aj.)	216 811	2,5	395 741	4,0
CELKEM	10 302 215	100,0	10 230 060	100,0

(Statistická ročenka ČR 1993 (ČSÚ, Praha 1993) a Statistická ročenka ČR 2002 (ČSÚ, Praha 2002).

Z výše uvedených dat vyplývá, že jen za deset let se po roce 1990 počet obyvatel ve skupině „ostatní“ téměř zdvojnásobil (skupinu českou, moravsko-slezskou, ale i slovenskou, vnímám jako skupinu s prakticky stejným kulturně-výchovným základem). Většina těchto lidí zakládá v České republice rodiny, takže se dá předpokládat i zvýšený počet interkulturních manželství a dětí z těchto svazků.

Z uvedeného logicky vyplývá, že se naše společnost stává stále více multikulturní a že problém výchovy dětí v interkulturních manželstvích a vztazích a začlenění těchto dětí do většinové společnosti postupně přestává být problémem pouze rodičů, učitelů a vychovatelů. Navíc jsem zjistila, že při relativně stabilním poměru mezi ročním počtem rozvodů a sňatků výrazně roste podíl rozvodů z důvodu rozdílnosti povah, což mj. může být i důsledkem nárůstu počtu interkulturních manželství. Ale za většinou těchto svazků zůstávají děti, které mohou vyžadovat poněkud jiný přístup ve výchově. Proto jsem se, ze všech výše uvedených důvodů, rozhodla věnovat tomuto problému ve své bakalářské práci.

V předkládané práci jsem se kromě vlastních zkušeností a pohovorů s vybranými rodinami snažila vycházet i z dostupné literatury. Musím ale říci, že se mi nepodařilo vyhledat materiál, který by se problematikou interkulturních vztahů párů a výchovou dětí v nich podrobněji zabýval. Toto téma je velmi těžko uchopitelné především proto, že odlišný způsob jednání a chování partnera je leckdy jen těžko popsatelný a mnohdy vyplyne až po několikaletém soužití. Pohled na problematiku bude v této práci jen ryze ženský. Myslím si, že i v dnešní době je to u nás stále hlavně žena, která se stará největším dílem o výchovu dítěte a jeho školní povinnosti. Nemohu pominout ani skutečnost, že přes velkou snahu pohovořit také s muži, byly to pouze ženy, které byly ochotné odpovídat na mé otázky.

Moje práce si nečiní nárok na zevrubné osvětlení problematiky v celé šíři. Podklady, které jsem měla k dispozici, mně umožnily jen jakési nahlédnutí do světa, který zde, nepozorován ostatními, existuje a není tak zcela typický pro tradiční českou společnost. Jeho vývoj, vedle ostatních vlivů, které se týkají české společnosti jako celku a nesouvisí přímo s vnějšími vlivy, bude stále více probíhat i v kontextu „jinokulturních“ okolností.

Uvědomujíc si nutnou omezenost takového pohledu, domnívám se, že vedle obecných okolností ovlivňujících manželské, resp. partnerské soužití a výchovu dětí v české společnosti přicházejí do úvahy zejména tyto faktory:

- civilizační a kulturní vzdálenost prostředí, z něhož pocházejí oba partneři,
- místo trvalého nebo převažujícího pobytu rodiny, hlavní zdroj její obživy, resp. příjmů, lokalizace sociálního zázemí,
- specifická váha a vliv každé z kultur (příslušník velkého národa, vlivné civilizace proti malému národu, např. Američan(ka)/Čech(Češka), Rus(ka)/Čech(Češka), proti třeba Estonec(Češka),
- existence nebo absence svého druhu „částečného zázemí“ v podobě dostatečně silné a homogenní menšiny, která je zdrojem udržování tradic a zvyků (např.

právě poněkud specifická řecká menšina v ČR, vietnamská menšina a proti nim třeba polská menšina na Ostravsku, která se ovšem liší od svého českého okolí prakticky jen mateřským jazykem, nebo romské etnikum).

Pochopitelně, jsou tu i další faktory, některé z nich možná i velmi významné právě s ohledem na jednotlivé kultury, např. genderová diferenciacce pohledů na rodinu. Ostatně, i v našem relativně silně západně a moderně strukturovaném civilizačním prostředí se dodnes silně projevuje tradiční dělba povinností mezi mužem a ženou. Reagují na to všichni respondenti, s nimiž jsem o problému udržení rodiny a výchově dětí v interkulturních rodinách hovořila.

V této práci se snažím postihnout hlavní úskalí fungování rodiny a výchovy dětí v interkulturních partnerských svazcích. Tento pohled je jistě jednostranný, hledám problémy a, na druhé straně, pomíjím celou řadu nesporně kladných a pozitivně motivujících vlivů, jež působí v multikulturní rodině. Třeba „jazyk zdarma“, zejména jde-li o jazyk světový nebo naopak exotický (takové dítě může mít zajištěno prakticky hned po narození i celoživotní uplatnění), cesty k zahraničním příbuzným, skutečné poznání jiného světa, na rozdíl od hotelových rekreačních komplexů, které jsou z kulturně poznávacího hlediska zcela sterilní a moc toho o dané zemi nenapoví.

Cílem mé práce je poukázat na možné názorové rozdíly ve výchově dětí v interkulturním partnerském svazku, které mohou být způsobeny chováním a zvyky jiného kulturního prostředí partnerů.

Budu ráda, když tento skromný pokus popsat situaci, která není pro naši společnost zcela standardní, vyvolá diskuzi a přinese i jiné, možná zasvěcenější, pohledy na problémy, které tu skutečně jsou a jichž by si každý, kdo vstupuje do nějakého trvalejšího spojení s jinou kulturou, měl být vědom.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Základní pojmy

1.1. Pojem rodina

První a základní pojem, kterým se budu zabývat, je rodina. Definice pojmu rodina je nesporně velmi důležitá a pokouší se o ni dokonce i náš právní řád, i když přesnou definici v něm nenajdeme. Podle Zákona o rodině, č. 94/1963 Sb. (dále jen ZOR) se již v § 1. odst. 2. zákona o rodině uvádí, co je hlavním účelem manželství. ZOR zmiňuje, že je to založení rodiny a řádná výchova dětí v ní. Pohledem dnešní doby se může jevit tato teorie jako staromódní, protože ne vždy je cílem manželství či jiného soužití porodit dítě a starat se o něj, i když je to z pohledu reprodukce účel velmi důležitý.

Rodina je nedílnou součástí nejstarší lidské historie, také často bývá označována jako silná sexuální vazba heterosexuálních párů úzce spjatých vazbou při výchově dětí. Rodinu lze chápat a pohlížet na ni z tolika úhlů, kolik vědeckých disciplín se jí zabývá. Např. sociální vědy ji považovaly za sociální zařízení, jehož základním smyslem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti a též za stabilizační prvek sociálního systému. Jiný pohled je rodina chápána jako kotva jistoty pro obyčejného člověka (Možný I., 2006)). Rodina se vyvíjela s vývojem lidské společnosti, je a vždy byla produktem společnosti, ve které se adaptuje na společenské změny, současně je spoluvytváří, stimuluje, komplikuje či brzdí její rozvoj (Gregorová Z., Králíčková Z., 1998). Velmi obecně také rodinu můžeme charakterizovat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými či jinými podobnými vztahy, zvláště pak společným způsobem života. Vědy historické a společenské chápou rodinu jako instituci, jejíž podstatou je trvalé, pevné a harmonické soužití osob různého pohlaví, které se pro svůj svazek dobrovolně rozhodly a kterým z tohoto spojení vznikla práva a povinnosti manželů (Gregorová Z., Králíčková Z. 1998).

1.2. Pojem manželství

Mezi základní funkce rodiny musíme zahrnout emocionální stránku, na jejímž základě vznikají pevnější vazby mezi jejími členy, tzn., že se rodina stává útočištěm. Dále sem patří stránka socializační, na základě které dochází v rodině k sociálnímu učení, k přejímání sociálních rolí. Dítě se zde postupně začíná začleňovat do společnosti. V neposlední řadě sem patří funkce reprodukční, kterou lze definovat jako základní prvek spočívající v narození dítěte a jeho následné výchově. Je nasnadě zdůraznit, že pro existenci rodiny není nezbytně nutné naplnění reprodukční funkce, rodina může existovat i bez ní. Jako poslední funkci rodiny bych uvedla funkci ekonomickou, protože rodina je majetkovým společenstvím a její členové uhrazují společné náklady rodiny. (Hrušáková, M. a kol. 2005).

Jak uvádí Možný (2006), rodina procházela v posledních stoletích a desetiletích různými proměnami. Ještě v 19. století byla pro tehdejší sociology evropská měšťanská rodina cosi stálého, perfektně fungujícího a neměnného. V té době bylo mužovým úkolem rodinu zajistit po ekonomické stránce, ženě pak připadla péče o domácnost. Průmyslová revoluce a rozvoj společnosti vzdálil posléze muže rodině, neboť ten musel pracovat často mimo bydliště. Tam, kde byla rodina dříve nezastupitelná, nastupují postupně specialisté – nejdříve školy, pak lékaři, nemocnice, síť různých zařízení. Roste počet manželství, která se rozpadají. 20. století ještě více uvolňuje rodinné vazby, veřejně se začíná hovořit o alternativních vztazích. Další změny přináší období po druhé světové válce, hlavně šedesátá a sedmdesátá léta minulého století. V souvislosti s tímto obdobím se hovoří také jako o tzv. třetí sexuální revoluci a o radikálním odmítání monopolu manželství. Další vývoj s sebou přináší experimentování s novými formami vztahů, z nichž nabývá na významu především soužití nesezdaných párů. Přibývá také tzv. singlů, tedy lidí žijících osamoceně a nezakládajících rodiny. Zakládání rodiny přestává být najednou pro mnohé životním cílem. Jak již bylo výše uvedeno, zákon o rodině rodinu založenou manželstvím preferuje, nicméně rodina není totéž co manželství. Rodina vzniká i tehdy, jsou-li rodiče dítěte spolu i bez uzavření manželství, rodinu můžeme chápat i jako soužití jen jednoho rodiče s dítětem.

Při hledání vhodného vymezení pojmu manželství se mnozí autoři různí, netroufají si manželství definovat vzhledem k mnoha formám a typům, které mělo a má v dějinách a v různých kulturách. Např. Velký sociologický slovník (Linhart, J. 1996) uvádí, že manželství je obvykle společensky uznaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o němž se předpokládá, že se dříve či později stane základem rodiny. Jandourek (2001) zase vidí manželství jako právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu (Jandourek, J. 2001). Po shrnutí lze velmi obecně říci, že manželství je sociálně institucionalizovaným sexuálním vztahem dvou nebo více jedinců zpravidla opačného pohlaví, v němž je muži a ženě sociálně dovoleno mít děti, aniž by ztratili své místo ve společnosti.

V této části se zaměřím na vývoj manželství, rodiny a rodinných vztahů, jak je můžeme sledovat od počátků společnosti. Především bych chtěla poukázat na tehdejší postavení žen v rámci společného soužití s mužem. Za první nástin manželského soužití lze považovat tzv. skupinové manželství. Byla to skupina mužů z jiného rodu, již měli právo na pohlavní a manželský život se skupinou žen jiného rodu. Tento model rodiny je typický pro období matriarchátu. Další vývojově vyšší formou je soužití „párové manželství“. Postupně docházelo k omezování osob, které spolu směly žít. Nakonec se stává pravidlem soužití jednoho muže s jednou ženou. Jedinou uznávanou formou se tak stává monogamie. Mužům je tolerován styk s dalšími ženami, na ženě se však cení panenská čistota a ženina manželská nevěra je ve většině společnosti nejen odsuzována, ale i přísně trestána. V císařském Římě je již monogamní manželství zakotveno v soustavě rodinného práva. Poprvé se zde setkáváme s pronikáním žen do veřejného života. Římské právo zaručovalo teoreticky rovnoprávnost muže a ženy i v otázce ukončení manželství. Ve skutečnosti však žena, která se sňatkem dostává pod manželovu moc, nemůže tuto možnost využít. Manželství zde začíná sloužit také politickým cílům. Císař Augustus se snaží bojovat různými zákonnými úpravami, jako je např. zákonné opatření, což znamenalo, že všichni muži mezi 25. a 60. rokem a ženy mezi 20. a 50. rokem věku musí žít v manželství. Groh (1939), uvádí, že „svobodní byli postihováni újmami, pokutováni, vylučováni z účasti při hrách apod.“ (Groh, V. 1939, s.

42). Středověk je obdobím, kdy se do formování manželství promítá křesťanské učení. Křesťané považují za ideál rovnoprávný, trvalý vztah jednoho muže a jedné ženy, založený na vzájemné lásce, úctě a sexuální věrnosti v manželství. Křesťanství považuje sexuální styk pouze za prostředek k plození dětí. V evropské křesťanské kultuře bylo běžné, že výběr partnera většinou za syna či dceru provádějí rodiče. V rodinách má vedoucí postavení muž, a role muže a ženy v rodině jsou přesně definovány, s čímž je často spojována chybějící citová náklonnost mezi manželi. V novověku se již setkáváme i s větším profesionálním zájmem o rodinu a výchovu dětí. Společnost jakoby začala cítit větší odpovědnost za instituci manželství a rodiny. Podle Matouška výraznou událostí je Francouzská revoluce propagující ideály rovnosti a svobody, na jejímž podkladě dochází v Paříži v roce 1791 mimo jiné i k prvnímu uvedení probouzejícího se feminismu ve spisku Práva a ženy občanky: „Ženy zde požadují naprostou rovnost muže a ženy, která by se projevila v právu zcela svobodné volby manželského partnera na základě citové náklonnosti.“(Matoušek, O. 1993, s. 22). Na začátku 19. století má hlavní slovo v rodině otec, který je považován za hlavu rodiny, jenž může rozhodovat o chodu domácnosti. Rozpadu patriarchální rodiny napomohla industrializace. Dochází k markantnímu omezení hospodářské funkce rodiny a centrem výroby se stávají velké podniky a továrny. Zaměstnanost žen se stává pravidlem, čímž se současně péče o domácnost a o děti stává pro ženy často nadměrnou zátěží. Muž přestává být hlavním živitelem rodiny. Zavedením povinné školní docházky je dále oslabena výchovně vzdělávací funkce rodiny. Děti tráví velkou část dne mimo domov a jsou mnohem více ovlivňovány vychovateli a ostatními vrstevníky. Sňatky jsou stále častěji uzavírány pouze na základě vzájemné náklonnosti. Tento vývoj je charakteristický zejména pro druhou polovinu devatenáctého století a dále se zrychluje ve století dvacátém. Po druhé světové válce začíná pozvolné prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Klesá počet uzavřených manželství a porodnost. Snižuje se počet vícegeneračních rodin, stoupá počet rozvodů.

Uzavřít manželství na území České republiky lze formou občanského nebo církevního sňatku. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným

prohlášením muže a ženy (snoubenců), kteří spolu chtějí uzavřít manželství, že spolu vstupují do manželství formou občanského nebo církevního sňatku. Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků. Před uzavřením manželství musí snoubenci doložit předepsaný tiskopis matričnímu úřadu ve správním obvodu, v němž je alespoň jeden z nich přihlášen k trvalému pobytu. Snoubenec, který je občanem ČR, je povinen matričnímu úřadu prokázat svou totožnost občanským průkazem a předložit příslušné tiskopisy (rodný list, doklad o státním občanství, výpis údajů z informačního systému evidence obyvatel o místě trvalého pobytu, výpis z evidence obyvatel o osobním stavu, pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství nebo úmrtí lit zemřelého partnera).

Snoubenec, který je cizincem, musí splnit jiné podmínky, než občan přihlášený k trvalému pobytu v České republice. Musí předložit rodný list, doklad o státním občanství, doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, potvrzení o osobním stavu a pobytu, je-li cizím státem vydáno, úmrtí list zemřelého manžela (jde-li o ovdovělého cizince), potvrzení o tom, že bude manželství v domovském státě cizince uznáno za platné, je-li uzavíráno zástupcem, potvrzení o oprávněnosti pobytu na území ČR vydané Policií České republiky, které není starší 7 pracovních dnů, doklad, kterým je možné prokázat totožnost. (Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Manželství může zaniknout výlučně zákonem stanoveným způsobem. Zákon o rodině rozlišuje tři způsoby zániku manželství: 1) smrtí jednoho z manželů (úmrtí list vystavený lékařem), 2) pravomocným prohlášením jednoho z manželů za mrtvého (rozhodnutí soudu), 3) rozvodem. (Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

1.3. Pojem nesezdané soužití

Protože byl kladen důraz na manželství jako na výchozí institut rodinného i společenského života, panoval menší zájem zákonodárců o jiná než manželská soužití dvou lidí. Přitom je soužití muže a ženy mimo rámec manželství, označované jako

nesezdané soužití, v posledních desetiletích věcí běžnou a společensky tolerovanou. U nás bylo dokonce tolerováno i v období komunistické vlády, po roce 1948 se i zde projevil vliv právních úprav v bývalém Sovětském svazu, kdy byl uznáván jakýsi „druženecký poměr“, tedy poměr druha a družky. Takový vztah se dokonce v určité době zapisoval i do osobních dokladů občanů. I v některých prvorepublikových právních předpisech lze nalézt pojem tzv. družka života (Zuklínová, M. 1999). V našem právním řádu nenajdeme pro nesezdané soužití přesnou definici. Zato v literatuře najdeme různá označení tohoto vztahu, např. "manželství na zkoušku“, vztah „na hromádce“, či „na psí knížku“, kohabitace, konkubinát, ale i partnerství. V některých právních předpisech se můžeme setkat s pojmy druh a družka (např. zákon o státní podpoře, trestní řád, nikoli však, jak by se dalo očekávat zákon o rodině a občanský zákoník).

Ať už si vyberme kterékoli z těchto pojmenování, lze shrnout jejich obsah takto: O nesezdané soužití se jedná zejména tehdy, jestliže dvě osoby odlišného pohlaví vytvoří určité dlouhodobější životní společenství. Druhem a družkou lze pak rozumět muže a ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. (Zuklínová, M. 1999, č. 6, s. 296).

Protože náš právní řád (pojem) nesezdané soužití nedefinuje, jednotlivá práva a povinnosti z něj plynoucí musíme hledat v jiných právních předpisech. Je nutné podotknout, že již Ústava České republiky (zákon 1/1993 Sb.) garantuje ochranu rodiny jako takové, aniž se zmiňuje o manželství. Naproti tomu vztah druha a družky vzniká rozhodnutím muže a ženy, že spolu budou žít, hospodařit a bydlet. Rozhodne-li se jeden z nich, že již nechce dále ve vztahu zůstat, nemůže mu v tom druhý partner legislativně upraveným způsobem bránit, o rozchodu není sepsán žádný protokol a ani se nevydává žádné úřední rozhodnutí (Choděra, O. 2002, s. 20). Zákon o rodině nesezdanému soužití neposkytuje žádnou speciální ochranu, nestanoví ani vyživovací povinnost mezi druhy, tu si poskytují pouze na základě dobrovolnosti. Náš právní řád nerozlišuje děti manželské a nemanželské, nejsou zde ani odlišná ustanovení ohledně určování otcovství a postavení dítěte. Je zde zdůrazněna zásada rodinného práva, aby se

dbalo především blaha dítěte. Jak jsem již uvedla výše, zákon o rodině neukládá mezi druhy vzájemnou vyživovací povinnost. Je zde možnost uzavřít smlouvu o důchodu, tzn., že buď doživotně, nebo po stanovenou dobu zakládá druhému právo na vyplácení dohodnutého důchodu. Pokud však mezi partnery nebyla takováto smlouva uzavřena, neexistuje žádný právní důvod, na jehož základě by měl kterýkoli z partnerů povinnost přispívat na společnou domácnost. Na druha a družku nelze aplikovat ustanovení o společném jmění manželů. To může vzniknout toliko mezi manžely. Druh a družka nabývají majetek do svého individuálního vlastnictví.

Nesezdané soužití představuje určité dlouhodobější životní společenství dvou osob opačného pohlaví. Může se označovat jako druh, družka. Trvalost soužití je vyjádřena alespoň minimální délkou trvání jejich vztahu, která musí být naplněna, aby právo tento faktický stav akceptovalo (Gregorová Z., Králíčková Z., 1998). Zákony nestaví nesezdané soužití na roveň manželství, je proti němu zřetelně znevýhodněno a není zákonnou úpravou chráněno ani definováno. Právního významu nabývá tento typ soužití až v souvislosti s naplněním dalších předpokladů, jako je narození dítěte. Jinak se jedná o partnerské soužití zcela volné, které může kterýkoliv z partnerů kdykoli ukončit. Význam nesezdaného soužití stále roste hlavně vzhledem k tomu, že u nás i jinde v Evropě stále takovýchto párů přibývá.

1.4. Pojem interkulturní partnerský vztah

Interkulturní partnerské vztahy představují jev, který, jak se zdá, nabývá v naší zemi na aktuálnosti a přitom se zde tomuto fenoménu věnuje zatím poměrně malá pozornost – ať už v odborné či populární literatuře, nebo ve výzkumných studiích. Navazování partnerských vztahů přes hranice zemí, jazyků a kultur je v České republice možno dát do souvislosti s celou řadou společenských a kulturních změn, které lze v naší zemi pozorovat v průběhu posledních let, zejména po vstupu České republiky do Evropské Unie.

Interkulturním partnerským vztahem označujeme více než šest měsíců trvající intimní partnerský vztah dvou lidí, kteří mluví různými mateřskými jazyky. Interetnický vztah je pojem nadřazený dvěma podtypům takovýchto vztahů:

1) Jednak je to právě interkulturní partnerský vztah-vztah dvou lidí nábožensky, historicky nebo lingvisticky rozdílných skupin. V České republice jako zemi s relativně malou etnickou rozrůzněností se většinou jedná o vztah „našince“ s „cizincem“, tedy s někým, kdo pochází z jiné země, a proto za hlavní rozlišovací vztah interkulturního vztahu u nás považujeme odlišnost mateřských jazyků.

2) Ve Spojených státech amerických je naopak aktuálnější druhý typ, interetnického vztahu zvaný z angličtiny „interracial“ tj. rasově smíšený. Ten je založen primárně na biologické odlišnosti dvou skupin, ze kterých partneři pocházejí. Např. Euroameričanka a Afroameričan.

Přestože bychom i v České republice našli množství rasově smíšených párů, jedná se v našem kulturním prostoru většinou spíš o interkulturní partnerský vztah, tedy smíšený vztah vymezený odlišnými mateřskými jazyky.¹

¹ <http://cmps.ecn.cz/pd/2006/texty/pdf/loucimova.pdf> [cit. 2012-02-18].

2. Stručný pohled na rodiny jiných států

2.1. Italské pojetí rodiny

Italové jsou velmi družní a přátelští. Jejich rodiny se vyznačují silnou pospolitostí. Udržovat pevné rodinné vztahy je pro ně i v dnešním světě důležité. Jsou hrdí na kulturní historii svého národa. Z jejich živé gestikulace vyzařuje temperament, jejich projevy mají silný citový náboj. Rodiny se vyznačují silnou pospolitostí, jež se projevuje kromě jiného i ve společném trávení času v rodinném kruhu při tzv. siestách. I přes současné vymoženosti je rodina na prvním místě. Manželky jsou doma střeženy a tráví mnoho času s jinými ženami. Vdané ženy mění i způsob oblékání, většinou se vzdají výstředních a příliš odhalujících modelů. Je nemyslitelné, aby se italská manželka opalovala na pláži „nahore bez“. Rodinnou kasu střeží v mnoha případech právě ženy, většinou matky/tchyně, jimž podle tradice náleží všechny peníze. Největší urážkou pro manžela je „nevěrná manželka“. Děti jsou vychovávány velmi benevolentně, nemají příliš pevný denní režim a málokdy je použit fyzický trest. Péči o ně má na starosti manželka.²

2.2. Islámské pojetí rodiny

Státy, v nichž je nejvíce zakotven Islám – Saúdská Arábie, Irák, Írán, Sýrie, Libye, Libanon, Spojené arabské emiráty, Pákistán, Afghánistán, Jemen, Alžírsko, Maroko, Tunisko, Somálsko, Jordánsko, Indonésie, Malajsie, Ázerbajdžán, Albánie. Islám je zde velmi silným náboženstvím, které prostupuje nejen soukromou, ale i veřejnou sférou. V některých zemích jsou islámské předpisy nejen naplňovány, ale i tvrdě kontrolovány náboženskou policií. Nejliberálnější situace je v Tunisu. Přivítání hosta v islámských zemích je vřelé, fyzické kontakty podléhají jiným pravidlům než u nás. Líbají se i muži mezi sebou, na veřejnosti nikdy ne muž se ženou, a to ani v případě, že se jedná o manžele. Plácání po ramenou a zádech je zcela nepřípustné. Řeč

² http://www.chovani.eu/Italie_301/, [cit. 2012-02-18].

těla je pro Araby velmi důležitá. „Bublina osobního prostoru“ je menší než v Evropě, partneři se vždy dívají vzájemně do očí. Naopak na veřejnosti je neslušné, když muž kontaktuje očima (nebo jinak) neznámou ženu. Co se týká postavení žen, mají nezpochybnitelné místo především v nejužší rodině. Jejich úloha je omezena na biologickou funkci a výchovu dětí, z nichž nejvýznamnější postavení má nejstarší syn. Podřízenost mužům je zakotvena v Koránu. Rozvod v islámských zemích je zcela v rukou muže. Rozvedená žena je pak vydána na milost a nemilost své původní rodině. Ženy chodí velmi často zahaleny, v různých zemích v různé míře. Mají i omezený pohyb, např. ty, které jsou často viděny samy a po setmění venku, jen s obtížemi hledají ženicha. Velký rozdíl je mezi městem a vesnicí. Ve městech přibývá odvážných žen v kalhotách a sukních.³

2.3. Řecké pojetí rodiny

Řecká národní hrdost je ve světě proslulá. Setkáváme se s ní i v řeckých tavernách či kavárnách při hlasitých diskuzích pravidelných návštěvníků o politice. Naprosto převažují muži, kteří jsou zvyklí trávit večery pospolu při popíjení ouza nebo retsiny. Hrají šachy nebo karty. V tavernách je živo dlouho do noci, pravá noc začíná až po třetí hodině ráno. Na přátelské schůzky zásadně nechodí včas a nejhorší je pro ně samota. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem o řeckém pospolitém způsobu života, bude tato kapitola obsahovat jen několik málo informací o postavení žen v rodině. Většina řeckých žen nepracuje, starají se tedy o domácnost. Soukromí není pro muže nijak přitažlivé. Manželovi se žena nejvíce zavděčí tím, že mu porodí syna. S narozením dcery totiž jdou ruku v ruce starosti o její věno, protože bez něj by těžko sháněla ženicha. Nejčastěji se rodiče snaží sehnat dceři byt, který je v případě rozvodu její jedinou jistotou. Jinak ženy tráví většinu svého času čekáním na muže. Emancipace je v těchto končinách pojem takřka neznámý. Ženy také podléhají mnoha pověrám (nesmějí si ve středu a v pátek stříhat nehty apod.). Řekové mají vzácný dar, umějí se radovat z maličkostí. Dovedou žít současností, nechtějí se obtěžovat myšlenkami na

³ <http://www.chovani.eu/islamske-zeme/c133>, [cit. 2012-02-18].

budoucnost. S tím souvisí i jejich nechuť plánovat, která se naplno projevuje ve volném čase.⁴

2.4. Ruské pojetí rodiny

V této podkapitole budu čerpat z korespondence, kterou jsem si vyměnila se ženou ruské národnosti, která v Rusku vyrůstala a byla tam vychována. Po sňatku s manželem, který byl bulharské národnosti, zůstala a dodnes žije v ČR. Myslím si, že právě její osobní prožitek dovoluje nastínit pohled na ruskou rodinu a vazby v ní.

Rodina v Rusku má širší obsah, není to jen „buňka“, kterou tvoří manžel, manželka a děti. Jsou zde velmi silné vazby na prarodiče, bratrance, tety, strýce, přičemž všichni mají určitou úlohu ve výchově mladších členů rodiny. Prarodiče (většinou jen babičky, muži mají kvůli alkoholismu velkou úmrtnost, dožívají se cca 60 let) ke konci svého života bydlí u jednoho ze svých dětí. Umístění rodiče do domova důchodců se považuje za hanbu. Babička, která bydlí v rodině syna nebo dcery přebírá část povinností, zejména ve výchově dětí. Čte pohádky, kontroluje úkoly, často chodí do školy. V létě (prázdniny jsou v Rusku 3 měsíce) zabezpečuje hlídání. Během této doby se rodiny navštěvují na delší dobu, má-li babička děti dvě (např. syna a dceru), je i s vnoučaty jeden měsíc u syna, druhý měsíc, opět se všemi vnoučaty, u dcery a další měsíc jedou děti třeba na tábor apod. Upevňují se tak neformální vztahy v širší rodině.

Dítě je člen rodiny s „poradním hlasem“. Režim výchovy je volnější než v Česku, žádné striktní příkazy, kdy už má být dítě v posteli (možná dáno tím, že školy i úřady začínají ráno později než v ČR). Kontrola školních povinností je namátková, avšak výše kapesného bývá nižší a doba, kdy jej dítě vůbec dostane, je o dost pozdější. Útraty jsou pod přísnou kontrolou (spíše, „řekni, co potřebuješ, já ti to koupím“, nebo „zvážíme spolu, zda to skutečně potřebuješ“). Výchovný pohlavek není výjimkou.

⁴ < <http://www.chovani.eu/recko/c118>, [cit. 2012-02-18].

V Rusku se dodržují tradiční svátky, Vánoce, Nový rok, Velikonoce. Mikuláš nikoli. Slaví se narozeniny všech členů rodiny, obdarovává se každý oslavenec. Děti dostávají dárky na Nový rok, nikoli na Štědrý den. Několikrát do roka se rodina sejde u velké hostiny, přítomnost cca 20 osob. Zvou se i rodinní přátelé či rodiny přátel a dochází tak k vzájemnému seznamování. Důvodem k uspořádání hostiny může být cokoli, nejen narozeniny a svátky, ale i úspěšně složená maturita, masopust, návštěva bratra ze vzdáleného města apod. Pohoštění je velké (několik chodů), připravuje se několik dní předem. Je to tradice ve všech rodinách, rozdíl mezi rodinou „chudší“ a „bohatší“ je pouze v rozmanitosti podávaného jídla. Děti jsou u hostin přítomny. Připravují pro dospělé „překvapení“. Zpívají písničky, recitují básně, hrají na hudební nástroje apod. dle jejich zájmů. Hostiny trvají několik hodin, pojídá se, pije a zpívá. Oslavy v restauraci nejsou ve zvyku, vše probíhá doma v obývacím pokoji, kde zpravidla bývá veliký jídelní stůl.

Tím, že děti nejsou vyčleněny ze života dospělých členů rodiny, včetně rozhodování, jsou bohužel často svědky hádek, nadávek apod. Nic se neutajuje, nehraje se před dětmi na spořádanou rodinu. Všichni členové rodiny do takových rozporů zasahují svými názory, považují dokonce za povinnost říci svůj názor. V jiných kulturách lze toto považovat přinejmenším za netaktní, v Rusku je to však zcela běžné.

Ruské ženy jsou velmi samostatné, sebevědomé a emancipované. Dívky v rodině se vychovávají spíše jako budoucí občanky, samostatné vzdělané bytosti, nikoli jako budoucí matky a manželky. Muži se k nim chovají galantně, i manželce vždy pomáhají do kabátu, nosí květiny jen tak, protože chtějí potěšit (ne jen k svátku či aby něco „vyžehlili“). Často uvolňují místo v dopravním prostředku (ne jen starším), vždy pustí první do dveří. Prostě se žena i přes veškerou emancipaci cítí „být ženou“. Vztah v rodině je spíše partnerský, rovnocenný, tzn. že zpravidla neexistuje „kdo má poslední slovo“. O většině věcí, zejména závažných, se rozhoduje společně. „My“ převažuje nad „já“.

Velkým problémem ruské společnosti je opilství, které je hlavní příčinou rozvodů. Mírné pití se v rodině toleruje (muž, který nepije, je vyřazen z mužské společnosti), ale nesmí se překročit určitá mez, např. že manžel po cestě domů propil celou výplatu. Protože většina žen je zaměstnána a finančně nezávislá, může si dovolit rozvod. Zákon o rodině je podobný jako v ČR, děti zpravidla zůstávají v péči matky, muž platí alimony. Rodinná „kasa“ bývá častěji v rukách ženy.

II. Empirická část

1. Metodologie empirického šetření

V této kapitole se budu věnovat metodologii výzkumu. Nejprve přiblížím výzkumnou otázku, poté popíši výzkumnou metodu, seznámím čtenáře s výzkumným vzorkem a popíši techniku sběru dat výzkumu.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit: Jak nahlízejí na výchovu dítěte matky žijící v interkulturním partnerském svazku? Vedlejší výzkumná otázka: Jaký vidí žena rozdíl v soužití ve svém domácím prostředí a kulturním prostředí svého partnera?

1.1. Výzkumná metoda

Vzhledem k povaze navrženého šetření postupuji cestou kvalitativní metodologie, neboť „záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“. (Švaříček a spol., 2007, s. 17). Pro výzkum jsem použila design případové studie.

Případová studie, u které Sedláček (2007, s. 97) zmiňuje, že je „empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případů“. Autor dále uvádí, že základní charakteristikou případové studie je sběr skutečných dat vztahujících se k výzkumu. Podle Yin (2004) a podle Sedláčka (2007) je případová studie integrovaný systém s časově i prostorově vymezenými hranicemi a pro výzkum jsou využívány všechny dostupné zdroje dat. Stake definuje případovou studii jako "úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho jedinečnosti a komplexitě". Sociální objekt považuje za systém a „případová studie vypráví historii tohoto systému“ (Stake, 1995, cit. podle Hendl 2005, s. 105). Hendl (2005) uvádí několik typů případové studie. V tomto případě se jedná o studium sociálních skupin.

Ve studiu sociálních skupin jde o zkoumání nejen malých skupin, které spolu přímo komunikují (rodina), ale i větších, difúzních skupin (zaměstnanecká skupina). Tyto studie popisují a analyzují vztahy a aktivity ve skupině (Hendl 2005, s. 105).

Ke sběru dat jsem použila formu polostrukturovaného rozhovoru (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek na dané téma, schéma rozhovoru viz příloha str. 62, 63). Kvale (in Švaříček a kol., 2007, s. 159) definuje tento typ rozhovoru jako metodu, „jejímž účelem je získat vyličení živého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů“. Tím, že je výzkumník v přímém kontaktu s respondentem, lze číst reakce na položené otázky i z neverbální komunikace, například z gest a mimiky, což může vést ke snazší interpretaci zjištěných dat a v neposlední řadě i k možnosti položení doplňujících otázek.

Jak ve své knize říkají Švaříček a kol., (2007, s. 158) „metodu rozhovorů je vhodné spojit s pozorováním, neboť v kombinaci s pozorováním si badatel může udělat komplexní obrázek o dané situaci“. Proto jsem požádala vybrané rodiny o souhlas navštívit je v jejich domově a spojit tak rozhovor spolu s pozorováním. Všechny oslovené respondentky mi v tomto bodě vyšly vstříc, kromě jedné, která mi rozhovor přislíbila, na následný kontakt však již nereagovala. Rozhovory s respondenty jsem uskutečnila v rozpětí dvou měsíců, první v prosinci r. 2011, další dva pak v lednu r. 2012. U dvou rozhovorů mi bylo dovoleno použít formu nahrávky, u jednoho nikoli. Rozhovory jsem volně přepsala tak, abych co nejlépe přiblížila chod rodiny i její atmosféru a umožnila tak lépe pochopit danou problematiku.

1.2. Výzkumný vzorek

Jak jsem již výše uvedla, výzkumnou otázkou je: Jak nahlízejí na výchovu dítěte matky žijící pohled žen na výchovu dětí žijících v interkulturním partnerském svazku. Moje respondentky žijí ve svazku rusko/českém, česko/italském a česko/marockém. Svou práci z pohledu manželství česko/řeckého nazvanou „Zlatá klíčka“ přikládám v příloze.

Ke svému výzkumu jsem oslovila čtyři rodiny (jedna rodina mi rozhovor odmítla) a řídila jsem se následujícími kritérii: 1. Partneři spolu žijí ve společném svazku více jak 5 let. 2. Jeden z partnerů pochází z jiné národnostní kultury. 3. Vychovávají nebo vychovávali dítě, jemuž jsou rodiči. Nečinila jsem rozdíl v tom, zda rodina žije ve městě či na vesnici. Stejně tak jsem nevyhledávala respondenty se stejným stupněm vzdělanosti. Jsem si vědoma toho, že se jedná o velmi malý vzorek pro zobecňování a dalekosáhlé závěry.

Charakteristika oslovených rodin: Jedna rodina je již neúplná, manžel zemřel, manželka žije v Praze, další dvě rodiny jsou z ústeckého kraje. Dvě rodiny žijí (žily) ve svazku manželském, jedna rodina žije ve vztahu partnerském. Jedna rodina rozhovor nakonec odmítla. Ve všech případech jsem z etického hlediska zaměnila pravá jména za jiná.

2. Sběr dat

2.1. Rodina Nina a Petr

Otec: Petr, věk 76 let, Čech, narozen ve Vizovicích

Matka: Nina, věk 75 let, Ruska, narozena v Moskvě

Syn: Pavel, věk 48 let

Oba vysokoškolsky vzdělaní, Moskevská univerzita, ekonomická fakulta.

Manželství trvalo 57 let, vloni Petr zemřel

S Ninou mě seznámila moje „teta“, známá mých rodičů, která je také Ruska a žije celý život zde v Čechách. Nina je její velkou kamarádkou, se kterou se dodnes vídají a udržují přátelské styky. Návštěva u Niny byla prodchnuta klidem a pohodou, nicméně bylo pochopitelné, že Nina odmítla možnost celý rozhovor nahrávat. Vzhledem k tomu, že Petr nedávno zemřel, bylo nutno rozhovor vést velmi opatrně a citlivě s ohledem na postavení a věk Niny. U Niny jako u jediné jsem byla na návštěvě pouze jednou, vycítila jsem, že i tak to pro ni nebylo jednoduché povídat si s někým „cizím“ o soukromých záležitostech. Nina žije sama v malém rodinném domku na

okraji Prahy. Vybavení domácnosti se nese ve veskrze českém duchu, žádné artefakty ruské kultury jsem nenašla. Vzhledem k tomu, že syn Pavel se nikdy necítil být Rusem, je tedy možné, že Nina ani žádné ruské předměty doma neumísťovala.

Petr a Nina se seznámili na univerzitě v Moskvě, kde studovali ve stejném ročníku. K bližšímu seznámení a postupnému přátelství došlo až ve druhém ročníku. Vše bylo velmi romantické a dle tehdejších „morálních zásad“ až do svatby bez sexu. O svatbě začali uvažovat po 1,5 roku trvající známosti. Petr se z koleje odstěhoval do bytu rodičů Niny, se kterými měl vždy velmi dobré vztahy. Petr vždy dodržoval výročí svatby, nosil své ženě bílé chryzantémy... A to celých 53 let.

Otázka bydlení byla v tomto případě jednoznačná, protože Petra poslal do Moskvy studovat československý stát. Musel se tedy vrátit a studium si odpracovat. Nina byla vychována v rodině „vojáka“, tudíž jako manželka vždy svého muže bez připomínek následovala. Petr byl v Moskvě spokojený, pokud by měl možnost volby, zůstal by v Rusku. Po vyškrtnutí z KSČ pracoval jako podnikový ekonom. Nina také celý život pracovala v Praze, ale byla nucena částečně změnit vystudovaný obor. Pracovala jako překladatelka v mezinárodním odboru statistického úřadu.

Zpočátku vztahu i manželství spolu mluvili jen rusky, Petr mluvil velmi dobře. Rusky spolu mluvili i po přestěhování do Prahy. Česky mluvili až v pozdějších letech, nejčastěji v přítomnosti jiných lidí nebo při řešení otázek spojených např. s bydlením či opravami aj. Mezi sebou však stále hovořili rusky. Syn do svých pěti let mluvil také pouze rusky. Dva roky před vstupem do školy rozhodla Nina, že je nutné naučit syna česky. Obstarali chůvu, která na dítě mluvila pouze česky, přesto mělo dítě v prvních dvou letech školní docházky problémy s jazykem. Dodnes má syn ruštinu na velmi dobré úrovni, nicméně ji už neakceptuje jako rodný jazyk, mluví tak pouze s matkou, a to jen když musí. Od 23 let bydlí mimo domov, je vědecký pracovník, přednáší, aktivně používá angličtinu. Má jednu dceru, která rusky rozumí, ale nemluví. Nina, která se provdala za českého studenta a měla vysokoškolské vzdělání, potřebovala najít zaměstnání a nutně se tedy musela naučit český jazyk. Navštěvovala jazykovou školu, kde absolvovala několika semestrální kurs češtiny pro cizince. Tam si začala vytvářet první kontakty, známosti, vyměňovala si zkušenosti. Najít práci bylo obtížné, a to nejen

kvůli neznalosti jazyka. Začínala jako technický překladatel do ruštiny (prospekty pro RVHP), později jako prodavačka v knihkupectví s knihami v ruštině na Václavském náměstí. Musela tedy změnit obor vzdělání. S tím vším se počítalo předem, ale nepočítalo se (a to člověk pochopil až dodatečně) s rozdíly ve způsobu života, zejména na úrovni maličností... např. jak správně napsat žádost, jak zdravit, problém s tykáním, jiný styl chování mezi spolupracovníky, chování v obchodě, městské dopravě, u lékaře apod. Všechno bylo pro Ninu velmi deprimující. Manžel jako Čech to nechápal a řadu věcí jí nemohl, a občas ani nechtěl, vysvětlit. To byl problém většiny smíšených rodin té doby, a ne každá rodina jej dokázala překonat. V manželství zaujal Petr pozici „vše musíš zvládnout sama, mě v Moskvě také nikdo za ruku nevodil“ (ale měl tam zajištěné bydlení!). V Praze však byla jiná situace, chod domácnosti měla zajistit manželka, a to navíc v cizím prostředí. V rodině však převládala vzájemná úcta a láska, společné zájmy. Nina byla ve vztahu dominantnější, Petr jemnější. Možná proto převzal její způsob vedení domácnosti. Že chtějí mít děti, bylo samozřejmé, ale před tím bylo nutné obstarat si „zázemí“, tj. mít byt, práci. Opět se zde projevila dominantnost Niny, která o všem uvažovala dlouho dopředu a poslední slovo měla ona. Do toho všeho vstoupily nečekané zdravotní problémy, syn se narodil až šest let po svatbě. Bylo to nakonec jediné dítě, které spolu měli. Ninu to příliš netrápilo, neboť i ona sama byla jedináček, a ani si neuměla představit, jak by vychovávala více dětí. Petr si spíše chránil svoje pohodlí. Jelikož Petrovi imponoval styl života v rodině manželky, nechal každodenní výchovu syna na Nině a na tchýni. Na druhé straně při starosti o miminko, i později pak na základní škole, převzala Nina český způsob péče (např. denní režim). Manžel se v domácnosti staral pouze o velké pravidelné výdaje (nájem aj.), jinak si nechával z výplaty pro sebe jen částku na cigarety, obědy v práci apod. Zbytek odevzdával manželce a dále se o denní drobné útraty v domácnosti nestaral. Časem si koupili auto, trabanta, kterého řídila také pouze Nina (Petr neměl řidičský průkaz). Spolu se rozhodli koupit chatu, kdy měl Petr pouze jedinou podmínku, a sice to, že bude poblíž řeka nebo rybník, aby mohl chodit na ryby. Vše zařizovala Nina, on celé pouze schválil. Stejně tak to bylo i při výměně bytu za větší a při jeho následné rekonstrukci (když to chceš, tak to udělej). Nikdy nic nevyčítal.

O výchově syna předem nikdy moc nemluvili, vše vyplynulo tak nějak samo od sebe. Všechny každodenní starosti a zásahy byly na manželce (a na tchýni, pokud byla v Čechách), Petr se do ničeho nepletl, nic nekritizoval a Ninu před synem neshazoval. Do školy kvůli synovi nechodil (princip – syn musí vše zvládnout sám a být samostatný). Zasáhl pouze dvakrát, asi rok před ukončením školní docházky a po skončení gymnázia. V obou případech na výslovnou prosbu manželky (vážný mužský rozhovor mezi čtyřma očima). Dítě bylo klidné, v zásadě velmi poslušné, ale současně hodně uzavřené (to zůstalo dodnes, rodičům nikdy nic nesděloval a nesděluje). Patrně od malička uvažoval stejně jako otec, že nemá cenu se vzrušovat kvůli drobným nepříjemnostem v životě, že případné tresty nemají význam (např. když ho matka asi ve čtyřech letech poslala za trest stát do kouta a přemýšlet o tom, co špatného udělal, očekávala, že se brzy omluví, ale on tam vydržel klidně stát hodinu). Nakonec to nevydržela matka. Synova reakce zněla. „No, chvíli jsem o tom přemýšlel, ale pak jsem začal myslet na to, co mě baví“. Žádná omluva. Nikdy nebyl bit, nedostal jedinou facku. Od malička věděl, co chce, zajímala ho biologie, které věnoval veškerý svůj čas. Škola ho nudila, odváděla ho od toho, co ho nejvíce bavilo. Ve škole přátele neměl, na tábor odmítl jet. V šesté třídě byl velmi průměrným žákem, pak mu ale otec vysvětlil, že pokud se chce i nadále věnovat biologii, tak musí zabrat. To pomohlo, výrazně se zlepšil a na první pokus se dostal na gymnázium. Později úspěšně vystudoval Přírodovědnou fakultu UK. Ve škole kamarády neměl, hrál si jen občas s dětmi přátel rodičů, pokud u nich byli na návštěvě. Ale velmi rád jezdil na Moravu k rodičům otce a ještě ve škole prohlásil, že až vyroste, nikdy nebude bydlet v Praze, protože tam není příroda a jsou tam špatní lidé. Toto rozhodnutí dodržel důsledně, po absolvování univerzity začal studovat aspiranturu v Českých Budějovicích a už tam zůstal. Po obhajobě a získání docentury měl spoustu nabídek na práci v Praze i v zahraničí, ty ale neakceptoval. Má rozsáhlé mezinárodní kontakty (expedice, projekty), ale jeho hlavní působení zůstává v Českých Budějovicích. Když rodiče zestárlí a mohli potřebovat jeho pomoc, řekl, že pokud chtějí, mohou se přestěhovat do Českých Budějovic. Matka navrhovala prodat pražský byt a koupit dvougenerační domek v ČB, ale to syn velmi kategoricky odmítl se slovy, že v „naší rodině jsi o všem rozhodovala ty, nechci, abys

mne kontrolovala, chci být samostatný“. Vše bez emocí, bez vysvětlení, jen pouhé konstatování. S matkou si důvěrné vztahy nikdy nevytvořil, s otcem jen částečně, při setkáních v Praze dlouho tiše mluvili za zavřenými dveřmi. Když do místnosti vstoupila matka, oba zmlkli. Petr nikdy neřekl Nině, o čem si se synem povídali.

Pokud jde o velké svátky, rodina dodržovala spíše české tradice, nedodržovaly se jen drobnosti (např. nepeklo se cukroví, jen se koupilo). V tomto směru žádný problém nebyl, protože se Nina nechtěla lišit od českých rodin... I když spíše proto, aby nebyla pomlouvána v domě, v zaměstnání či ve škole. Vždy také slavili narozeniny každého člena rodiny. Jídla běžná i sváteční byla spíše z repertoáru ruské kuchyně (kromě Vánoc), nebyli nároční, takže např. teplá večeře nebyla vyžadována. Otec docela rád něco uvařil, když Nina nemohla (velmi ráda malovala a v tu chvíli pro ni okolí přestalo existovat). Problémy se začaly objevovat v drobnostech, v rozdílných pravidlech chování v českém a v ruském prostředí. Petr to chápal a omlouval, syn (zejména v dospělosti) ne. Tím, že výchovu zajišťovala především matka, nebyl syn dostatečně připraven na české prostředí a musel si postupně spoustu „věcí“ ujasnit sám. To lze jen těžko vysvětlit obecně, ale zdá se, že v tom bude jeden z důvodů odcizení matky a syna. Oba uvažují v různých rovinách, podle různých pravidel. Např. v ruském činžovním domě se nezdraví ve výtahu, na chodbě... Navzájem se zdraví pouze známí. Proto Nina nikdy svého syna nenaučila, aby zdravil každého dospělého v domě, nevedla ho k tomu do té doby, než jí někdo vytknul, že má nevychovaného syna, který neumí pozdravit. Použití slova „prosím“ má v ruštině podstatně menší frekvenci, často se prosba vyjadřuje jinak. Pokud to člověk nemá v krvi, je to pro něj problém a už vůbec to nemůže správně z českého hlediska naučit dítě. Takových drobností bylo mnoho. Je to něco jemnějšího a těžšího, než dodržování tradic. Tradici lze převzít, vytvořit si vlastní, rodinnou, ale to, co získává dítě od matky, zejména před zahájením školní docházky, zůstává na celý život. Pak mu taková výchova v životě buďto pomáhá, anebo překáží. Nině se nikdy nepodařilo úplně odpojit od ruských stereotypů chování. Syn se dostal do rozpolcené situace, a čím víc se odpoutával od rodiny a přijímal česká pravidla chování, tím víc se vzdaloval matce. Jako dítě o tom nemluvil (nebo to ještě nechápal), jako dospělý to několikrát své matce vytkl (např. „ty neznáš ani slovo prosím“).

Přesto se manželství nerozpadlo, asi především proto, že na jeho začátku byla velká láska a dále si oba partneři zachovali vzájemnou úctu a toleranci. Odcizení syna pak oba rodiče ještě více spojilo.

2.2. Rodina Eva a Carlo

Otec: Carlo, národnost italská, věk 50 let, středoškolské vzdělání, řidič z povolání.

Matka: Eva, národnost česká, věk 36 let, vyučená, poštovní manipulanka.

Syn: Michael, národnost česká, věk 7 let, z prvního manželství syn Lukáš 16 let a dcera Lucie 14 let

Paní Evu jsem kontaktovala na svém pracovišti ve škole, věděla jsem od své kolegyně, že žije ve smíšeném svazku. Tato kolegyně učí jejich syna Michaela, který navštěvuje 1. třídu ZŠ. Byla jsem velmi překvapena, jak byla paní Eva vstřícná a sama mne hned bez okolků pozvala k nim domů. Tato pětičlenná rodina žije na sídlišti v panelovém domě v bytě 3+1. Dvě děti má Eva z předcházejícího manželství, jedno s Carlem. Na návštěvě jsem u nich byla dvakrát, při první návštěvě jsem spíše pozorovala, jak mají zařízený byt a zda tam naleznu nějaké stopy italské kultury. Nenašla jsem nic charakteristického, byt je zařízen stejně jako každá jiná česká domácnost. Rozhovor proběhl až při druhé návštěvě, při které nebyly přítomny děti a měly jsme tedy s Evou na povídání klid a čas. Eva bez problémů svolila k nahrávání rozhovoru.

Carlo a Eva se seznámili v Itálii, kam Eva po rozvodu odjela za kamarádkou, která jí tam sehnala práci. Italsky neuměla ani slovo, spoléhala se hlavně na slovník. S Carlem se poprvé viděli v baru, za dva dny se opět potkali tamtéž a od té doby jsou spolu. Eva v Itálii pracovala v restauraci. Zpočátku, dokud nebyla Česká republika ještě v Unii, se každé tři měsíce vracela domů, a potom zase odjížděla zpět do Itálie. Carlo jí se vším pomáhal, Eva byla okouzlena životem v Itálii, viděla, že se tam dá žít úplně jinak, než na co byla doposud zvyklá. V Itálii pracovala na různých místech, všude, kde zrovna bylo potřeba. A protože oba s Carlem cítili, že je to pro ně osudová láska, zůstala Eva v Itálii i přes zimu, kdy ji Carlo seznámil se svou rodinou a pomohl jí sehnat práci.

Tentokrát s sebou vzala Eva i dceru, která byla ještě malá a navštěvovala v Čechách mateřskou školu. Starší syn zůstal u otce. Asi po dalších třech měsících se Eva vrátila do Čech a sehnala byt, který s Carlem začali společně zařizovat. Carlo však odjížděl za prací domů. Eva si sehnala práci jako delegátka u jedné cestovní kanceláře a opět vycestovala na sezónu do Itálie. Za rok poté Eva otěhotněla. O svatbě spolu hovořili, Carlo by si ji vzal hned, tenkrát i dnes, ale Eva je v tomto směru více pragmatická a svatba v současné době pro ni není nikterak výhodná. A jako žena už jednou rozvedená po ní ani netouží. Potřebuje mít svůj pocit svobody.

Když Eva otěhotněla, Carlo si přál, aby se odstěhovala do Itálie. Ale vzhledem k tomu, že starší syn Lukáš už navštěvoval základní školu (chodil v té době do 3. třídy) a mladší dcera Lucie do ní měla právě nastoupit, nechtěla jim Eva způsobovat trauma z přesunu do pro ně neznámého prostředí. Lukáš byl navíc velmi citlivé dítě, rozvod rodičů právě jeho zasáhl nejvíc (Lucka byla ještě malá). Kvůli dětem se tedy Eva rozhodla, že zůstane v České republice. Nechtěla také opustit rodiče, kteří by její odchod těžce nesli, obzvláště maminka. Eva tedy zohlednila přání a touhy všech blízkých kolem sebe. Kdyby měla možnost rozhodovat se jen za sebe, odjela by do Itálie za Carlem. Její volbu jí Carlo nikdy nevyčítal. Dnes svého rozhodnutí sama lituje, má pocit, že měla odjet. Chtěla, aby její děti z prvního manželství měly nablízku otce, který v té době velmi usiloval o styk s nimi, snažil se a dětem se věnoval. Dnes je však situace zcela odlišná, otec děti nekontaktuje a Eva cítí, že její „oběť“ byla vlastně ve výsledku zbytečná a že v tuto chvíli mohla rodina už spokojeně žít někde úplně jinde. Cítí to jako velkou chybu. Hlavně i proto, že je Carlo o 14 let starší a už nezvládá přesuny a dojíždění tak jako dříve, je již více unavený a Evě je jasné, že se to bude stále zhoršovat. I po finanční stránce jsou kladeny na rodinu větší nároky. Eva do zaměstnání nechodí, ne, že by nechtěla, ale Carlo si to příliš nepřeje a raději se „sedře“, jen aby mohla Eva být v klidu s dětmi doma. Evě to vyhovuje, nemá zatím touhu po seberealizaci. Podřídila se tedy přání Carla a je ženou v domácnosti. Jak sama přiznává, je za tím i žárlivost. Carlo na Evu dost žárlí, ale daří se mu mít tohoto „démona“ pod kontrolou.

V době seznámení spolu Eva s Carlem hovořili česky a německy. Ani ona ani Carlo jiný jazyk (němčina, angličtina) neovládali. Pomáhali si tedy slovníkem. Eva se Italsky naučila, mluví tedy teď spolu italsky, Carlo česky rozumí, nerad však mluví. Na děti mluví matka česky a otec italsky. Carlo v České republice nikdy zaměstnání nehledal, ani zde pracovně nepůsobil, tudíž „zatím“ nebyl nucen řešit to, že neovládá český jazyk. V nejužší rodině nikdo jazykovou rozdílnost neřešil, Eva italsky umí a Evina rodina Carla také bez výhrad přijala.

Pár neřešil před narozením dítěte žádné otázky týkající se jeho výchovy a budoucnosti, nechal vše plynout volně. Oba rodiče se těšili z narození dítěte, hlavně Carlo, který ještě žádné své vlastní dítě neměl. Eva už dítě nechtěla, ale cítila, že by si jej Carlo velmi přál, a tak svolila. Role Evy v tuto chvíli je být matkou i otcem v jednom, Carlo přijíždí jen jednou za čas na různě dlouhou dobu domů (počítáno na týdny), a na Evě tedy leží veškerá starost o chod rodiny. Carlo rodinu zajišťuje finančně. Pro dvě starší děti je Carlo něco jako „hodný strejda“, který vždy přijíždí s úsměvem a nějakým tím dárkem a pro Michaela je to ten nejlepší táta na světě. Když přijede, hlavně syna rozmazluje. Rodina je spolu nejvíce v létě. Poslední slovo v rodině má Eva, o finance se stará také ona, ve smyslu plateb nájemného atd. Peníze jí ale dává Carlo, nevyptává se, za co a jak je utratila, plně jí v tomto důvěřuje. Eva přiznává, že výchova nejmladšího dítěte je u nich nejednotná, matka se snaží o stejný model výchovy jako u obou starších dětí, aby den měl nějaký řád a pravidla, čas vyhrazený úkolům a povinnostem... Když je zapotřebí, plácne synkovi jednu výchovnou. Naproti tomu Carlo převzal italský model výchovy, neexistuje fyzický trest, nesnáší, když se na dítě křičí, dítě může v podstatě cokoli, a jestli je ještě v deset večer vzhůru, tak v tom neshledává žádný problém. Eva s tím dopředu tak trochu počítala, takže to prostě přijímá. Když je s dětmi sama, dodržují se její pravidla, když jsou spolu, jede se podle táty. Samozřejmě si uvědomuje důsledky nejednotnosti takové výchovy, ale nijak to neřeší. Michael je v zásadě hodné dítě, a tak prozatím nedochází k vážnějším výchovným konfliktům, kde by se nejednotnost mohla negativně projevit. Eva připouští, že je úplně jiný než obě starší děti, přiznává, že i z její strany se jedná o daleko větší míru shovívavosti, protože je to třetí dítě, které přišlo až ve zralejším

věku. Eva si mateřství daleko více „užívá“, než u prvních dvou dětí. Eva tedy praktikuje spíše autoritativní výchovu a Carlo rozmazlující. Eva přiznává, že se jí u Michaela nedaří zavést řád. I když je s ním sama, dělá si dítě vše po svém. Netrestá ho za to, protože si je vědoma, že jde v podstatě o jejich rodičovské selhání. Připouští, že má v tomto případě na výchovu dvojí metr... Obě starší děti musí poslechnout, po Michaelovi to není vyžadováno. Uvědomuje si tuto „nespravedlnost“. Nicméně s Carlem v této věci konflikty nemají. Já jsem taková, a ty zase makový. Ani jeden z partnerů nenutí toho druhého, aby se ve výchově dítěte přizpůsoboval právě jemu. Vše je v rovině klidné výměny názorů. Eva ale cítí, že v tomto směru může v budoucnu nastat problém. Ovšem přístup je stejný jako u již jiných situací: pár to nikterak neřeší, ve smyslu „ono to nějak dopadne“. Eva dítě potrestá, Carlo nikdy. Bohužel si názory o správnosti tohoto přístupu vymění i před Michaelem. Nejsou jednotní, tudíž otec nepodpoří matku a opačně (např. nech ho být, nekřič na něj apod.). Eva si uvědomuje, že to není správný přístup. Školní docházka, úkoly, třídní schůzky a vše kolem školy je zcela v její režii. Carlo ví, že je kolem školy hodně starostí, Eva ho ale úmyslně do této problematiky nezatahuje, protože si uvědomuje, že tomu Carlo vůbec nerozumí. A tak, než by něco vysvětlovala, raději přebrala vše na svá bedra. Michael chodil do školky, teď navštěvuje první třídu a nikdy se zatím nesetkal s tím, že by někdo poukazoval na to, že má tatínka jiné národnosti.

Rodina dodržuje Vánoce, Velikonoce; svátky jsou v obou zemích více méně totožné. Carlo je věřící, chodí do kostela, hlavně v Itálii. Eva je křtěná, také věřící, ale jak sama říká, spíše na papíře. Zde v Česku do kostela nechodí. V Itálii jdou spolu do kostela, Lucka a Michael jsou v Itálii pokřtěni. Eva se nemodlí, ale Carla do kostela vždy následuje. Carlo ji ani děti k modlitbě nenutí. Kontakty s rodinami udržují jak v Česku, tak v Itálii, bez problémů. Zejména v létě, kdy se rodina více vidí a je spolu a pak u příležitosti svateb (pohřeb zatím v rodině nebyl). Carlo už rodiče nemá, navštěvují se s jeho sourozenci a jejich rodinami.

Eva nepocítuje v soužití s cizincem nějaký problém. To, že jim vztah bez problémů funguje, vidí hlavně v tom, že nejsou každý den spolu, že se na sebe těší a společné chvíle jim jsou vzácné. Přiznává, že jí vyhovuje být volná a svobodná, že

když tu Carlo není, může si vše řídit po svém. Je jí jasné, že by při každodenním soužití vyvstaly třecí plochy, které zatím díky tomu, že jsou si vzácní, příliš neřeší, protože si nechtějí společný čas kazit hádkami. Eva dále srovnává své první, nevydařené manželství s tímto vztahem a velmi si Carla váží za to, jak se k ní chová, jak přijal její dvě děti z prvního manželství a jaký má vedle něj pěkný život. Nelpí na seberealizaci, vyhovuje jí pozice ženy v domácnosti. Eva je přesvědčená, že pokud by měli žít denně vedle sebe a navíc v Česku, že by spolu určitě nevydrželi. Carlovi se v Čechách nelíbí, nemá to tu rád. Eva si velmi dobře uvědomuje, že se stále více blíží okamžik, kdy se budou muset rozhodnout, kde rodina nakonec zakotví. Carlo už dlouho nebude moci vykonávat tak náročné zaměstnání, bude potřebovat zvolnit a zde by těžko se svou jazykovou nevybaveností hledal zaměstnání. Eva je připravena následovat ho do Itálie, ale i ona by si ráda nechala otevřená zadní vrátka: chce docílit kompromisu (např. půl roku zde, půl roku v Itálii). V Itálii také nechce zůstat nastálo. Potřebuje mít pocit, že se bude mít kam vrátit. Navíc je jí jasné, že by tam neměla své přátelé, že by si nemohla s kamarádkami zajít „na kafičko“. V Itálii se ani přátelé příliš nenavštěvují, a Eva přiznává, že by jí to určitě chybělo. Tyto otázky prozatím „visí“ ve vzduchu, ale je nasnadě, že jejich řešení bude velkou prověrkou vztahu. Eva se podvědomě spoléhá, že jim to pomůže rozhodnout Michael. Kde bude chtít být on, tam bude i rodina. Eva by se klidně za Carla provdala, ničeho ve svém vztahu nelituje.

2.3. Rodina Elena a Abír

Otec: Abír, národnost marocká, věk 54 let, vysokoškolské vzdělání, podnikatel.

Matka: Elena, národnost česká, věk 55 let, středoškolské vzdělání, pedagogický asistent.

Syn: Samar, národnost česká, věk 15 let, školák.

Elena je moje kolegyně, pracujeme na stejné škole. Rozhovor s ní se mi dělal nejlépe, protože se známe, tykáme si a máme hodně společného. Elena byla v rozhovoru hodně otevřená a díky tomu jsem se obohatila o spoustu nových poznatků, např. co se týká islámu jako takového. U Eleny doma jsem byla dvakrát, bydlí na sídlišti v panelovém domě, ale jakmile překročíte práh, ocitnete se rázem v naprosto jiném

světě. Elena mi dovolila si něco vyfotografovat, obrázky doložím v příloze. Elena nahráváním našeho rozhovoru nebyla nadšena, ale nakonec svolila.

Elena se s Abírem seznámila na Krětě, kam odjela pracovat na sběr pomerančů. Společně s jinými brigádníky byla přibližně 3 měsíce ubytována na pláži. Abír byl v Řecku tou dobou už čtvrtý rok, pracoval u soukromníka ve skleníku, kde se pěstovala zelenina a květiny. Ubytován byl se svými společníky kousek od Eleny. Přesto se do bližšího kontaktu dostali asi až za půl roku po Elenině příjezdu, kdy při hledání další práce narazili v místní hospůdce na Poláka, který také pracoval v již výše zmíněném skleníku, a ten pak domluvil schůzku s jeho majitelem. Protože se na sběr pomerančů nakonec nikdo nedostal (dozrávají v prosinci, lednu), rozprchla se společnost kolem Eleny za prací, především do hlavního města. Jelikož právě začalo období dešťů a na pláži se už bydlet nedalo, využila Elena nabídky pracovat také ve skleníku a získala tím i ubytování. Tam poznala Abíra. Jejich vzájemná komunikace probíhala malováním obrázků na papír. V restauraci si kreslili na ubrousky. Elenu „nalákal“ na to, že velmi rád poslouchá vážnou hudbu, hlavně Beethovena, což jak se v budoucnu ukázalo, byla pěkná lež. První Vánoce trávila celá společnost (včetně těch, co odešli do města) společně, pro mnohé bylo překvapením, že si někteří dávají mezi sebou dárky. Až po těchto svátcích se začal Abír Eleně více přibližovat. Elena přistupovala ke vztahu s cizincem opatrně a s obavami, byla doma vychovávána dost přísně, a z pohledu jejích rodičů právě známost s cizincem byla zcela nežádoucí. První pusu dostala až na jaře ve skleníku. Když sázela malé chryzantémy do květináčků, Abír k ní přišel, dal jí pusu a utekl. Elena zůstala sedět na přeprávkách jako omráčená. Začalo to mezi nimi jiskřit, ale k úplnému sblížení došlo asi až po měsíci. Elena měla velkou obavu z nákazy (byla velmi nedůvěřivá), a tak se Abír dobrovolně podrobil lékařskému vyšetření a donesl potvrzení, že je naprosto zdravý. Až poté začali s Elenou intimně žít. Pár o svatbě vůbec neuvažoval. Elena v Řecku zůstala další 4 roky, v této době si vyřizovala i záležitosti zde v Česku (zrušení bytu aj.). S Abírem měli krásný vztah, ale ani jeden z nich si nemyslel, že by to mělo být pouto nadosmrti. Oběma to takto vyhovovalo. Užívali si jeden druhého. Pro zaměstnance hotelu, ve kterém byli později ubytováni, byli vzorem zamilovanosti a lásky, něco jako Romeo a Julie či Adam a Eva. Společně se procházeli

po útesech a jednou za měsíc je vozil majitel skleníku Manolis do města na diskotéku. Až po třech letech známosti přišla řeč na svatbu. Manolis jim pronajal zahradní domek s tím, že se mu budou starat o pomerančové a olivové háje. Tehdy začali spolu stále častěji hovořit o svatbě, nicméně Elena těm řečem příliš velký význam nepřikládala. Pár nejvíce řešil otázku, kde by žili. Elena se do Čech vrátit nechtěla, do Maroka se jí také nechtělo, tak se partneři shodli na tom, že budou žít na půdě pro oba neutrální, např. v Itálii. Elena v Čechách prodala byt a se sedmi kufry a šicím strojem se vrátila zpět na Krétu za Abírem. Za tři neděle poté Abíra na udání zatkla cizinecká policie (pracoval načerno) a byl deportován do místního vězení, kam za ním Elena ještě mohla zajít, pak se však musel vrátit zpět do Maroka. Elena už vše velmi špatně snášela, uvědomila si, že za sebou spálila všechny mosty a že její budoucnost je v tuto chvíli velmi nejistá. Na Krétě na Abíra čekala 7 měsíců, Manolis neustále sliboval, že to nějak zařídí, neučinil však nic. Po sedmi měsících doslala Elena od Abíra dopis, ve kterém ji zval jako svou snoubenku do Maroka. Některé věci tedy rozdala svým přátelům na Krétě, něco si vzala s sebou a jela do Athén vyřídit si vízum do Maroka. Tam jí ovšem odkázali do místa trvalého bydliště, tudíž musela letět do Prahy. Týden tedy byla v Athénách, než se jí podařilo vycestovat, a po vyřízení nutných formalit v Praze přibližně za tři týdny odlétla za Abírem. Elena se v Maroku seznámila s jeho rodinou, která ji přijala velmi vlídně, byť se dozvěděli o tom, že si jí chce Abír vzít, až den před jejím příletem. V rodině žili společně dalších asi sedm měsíců. Elena se učila arabsky, rodina se k ní chovala vlídně a velmi pěkně se o ni starali. Nebyla nucena k žádným náboženským rituálům apod. Elena do Maroka přiletěla v prosinci, a v březnu, dubnu začali zařizovat svatbu. Opět bylo nutno vyřídit velké množství formalit, jako např. překlad a ověření rodného listu do francouzštiny apod. Pár se dostavil na českou ambasádu, kde jim bylo sděleno, že je tam oddat nemohou, že na to nejsou připraveni, že nemají formuláře aj. Byla jim doporučena ambasáda maďarská. Tam už domluva nebyla možná vůbec. Šli tedy na ministerstvo zahraničních věcí v Rabatu, kde jim bylo doporučeno, že nejspolehlivější cesta bude, když si Abír nechá vystavit vízum do České republiky a vezmou se v Česku. Vše se jim podařilo vyřídit během jediného dne, Abír dostal vízum za účelem sňatku na necelý týden. Začátkem května odletěli do Prahy, hned na letišti proběhla velká

kontrola, ale Abír byl do republiky vpuštěn. Jako první zařídili prodloužení pobytu pro Abíra a hned poté začali zařizovat svatbu. Brali se 12. srpna v Praze.

Ze soužití na neutrální půdě nakonec sešlo. Když se Elena s Abírem vzali, žili v Praze v bytě po prababičce bývalého Elenina partnera. Oba si uvědomili, že je Praha velmi krásné město a že je tu Elena navíc doma. A tak zůstali v Čechách. Bylo to rozhodnutí obou partnerů. Oba dva si velmi rychle našli práci, Abír hlavně díky kontaktu na marockého konzula, který měl za manželku také Češku. Byl jim na svatbě za svědka a obě rodiny se dodnes stýkají. Abír začal pracovat v arabské restauraci ve Vodičkově ulici, jejíž majitel byl Syřan. I s ním se dodnes stýkají.

Jak již bylo výše zmíněno, pár se v době seznámení domlouval pouze pomocí obrázků. Elena se velmi rychle naučila řecky a tak spolu dále komunikovali v řečtině. Abír ovládá krom arabštiny i francouzštinu, oboje velmi dobře v restauraci uplatnil, z českého jazyka si osvojil pouze základy. Nebyl nucen se jazyk učit vzhledem k tomu, že pracoval „mezi svými“. S Elenou spolu mluvili řecky i v Maroku, a i po přesunu do Ústí nad Labem. Až teprve po narození syna Samara došlo ke změně. Samar začal mít problém orientovat se v řečech, matka na něj mluvila česky, jak jí poradila dětská lékařka, manžel pak na dítě mluvil arabsky a rodiče se spolu domlouvali řecky, čemuž bylo dítě také přítomno. Dítě mělo v komunikaci velký zmatek, a tak se rodina domluvila, že doma budou mluvit pouze a jen česky. Tak mluví dodnes. Syn dnes v 15 letech umí hovořit česky, arabsky, ve škole se učí anglicky a německy. Jazykovou bariéru pocítila Elena po prvním příjezdu do Maroka, kdy ji ještě tehdy přítel Abír nechal s rodinou samotnou. Elena si tehdy vzala notýsek, ukazovala na různé předměty a jejich názvy si přepisovala do arabštiny. Tak se vlastně i arabsky naučila. Stejným způsobem si řeč osvojil i Samar. Když dnes odjedou do Maroka navštívit Abírovu rodinu, hovoří všichni bez problémů arabsky.

Ještě během pobytu v Řecku si Elena s Abírem často povídali a představovali si, jen tak z legrace, kdyby náhodou měli dítě, jak by ho spolu vychovávali. Elena to nebrala příliš vážně, nikdy děti mít nechtěla. Říkali si, jak by asi vypadalo, jakou řečí by mluvilo. Když pak vážně začali uvažovat o dítěti, domluvili se, že mu dají z každé kultury něco. Že Elena nebude lpět na tom, aby bylo dítě vychováno čistě dle

evropských norem, a zrovna tak Abír nebude trvat na čistě islámské výchově. Nakonec vše dopadlo tak, že nad celou výchovou syna drží dodnes ruku Elena a Samar si sám podle sebe vybírá to, co se mu líbí, co mu vyhovuje. Má volnost v rozhodování co se týká modlení či ramadánu. Pokud je něco, čemu nerozumí, najde si odpovědi buď na internetu, nebo v literatuře, a až poté si o tom s otcem pohovoří. Elena se nemodlí, ramadán nedodržuje. Samar občas zajde do mešity s otcem, kde se modlí, jednou držel ramadán se slovy „už nikdy více“. Pokud otce takto následuje, uvědomuje si, že je na něj otec velmi pyšný. Nicméně k islámu příliš neinklinuje. Ve vztahu Eleny a Abíra má první i poslední slovo Elena. Jak sama říká, tak to bylo, je a zůstane. Co se týká financí, mají každý svůj účet, svoje peníze. Elena se stará o domácnost, platí nájem a veškeré poplatky spojené s chodem domácnosti. Abír ze svého platu částečně financuje svou rodinu v Maroku, to je úděl každého člena rodiny žijícího a pracujícího mimo domov. Pro svou rodinu zajišťuje každoročně letní cestu do Maroka včetně výdajů za pobyt. Odjíždějí tam na celou dobu letních prázdnin. To je možné i proto, že je Elena zaměstnána ve školství a má tedy možnost vycestovat na delší dobu. Pokud se stane něco neočekávaného, je Abír ten, kdo má kam sáhnout, kdo má ušetřeno. Elena ne. Abír se nikdy neptal své ženy, kolik peněz vydělá a za co je utratí, nezajímá ho, kolik peněz má na účtu. Naopak, on jí svěřuje svou kartu, aby dohlédla na některé jeho platby, takže Elena má přehled o jeho financích, ba často je za něj i spravuje. Doma mu se synem jen tak z legrace říkají „ministr financí“, protože by si prý pro korunu nechal koleno vrtat. Zbytečně neutráci. On je tedy ten „šetřílek“, Elena je ten „utráceč“. Co se týká rozdělení domácích prací, dělá si Elena raději všechno sama. Vždycky to tak bylo, protože tak Elena byla vychovávána. Když však nastala situace, že byl její manžel nějakou dobu bez práce, zastal část domácích prací (pod přísným diktátem Eleny) sám. Abír neumí ovládat žádné elektrické spotřebiče (pračku apod.), tak Elena vypere a on prádlo pověsí, po uschnutí sebere, roztřídí. Vynáší odpadkový koš. Manžel i syn jsou vedeni k tomu, že si po sobě musí uklízet své věci, po příchodu domů se všichni osprchují, převléknou do domácího. Teprve pak začíná „rodinná pohoda“. Elena nesnese, aby se doma sedělo ve věcech, ve kterých se chodí do zaměstnání, do školy apod. Večeře u nich probíhá tak, že Elena uvaří, Samar prostře a Abír po jídle vše uklidí ze stolu. Služku na plný úvazek

Elena nedělá. Co se týká výchovy syna, tresty, odměny, vše řídí Elena. Vždy synovy přestupky řešila hned na místě, ať to bylo doma či ve škole. Klidně dostal před učitelkou „pár facek“. Tím, že pracuje ve stejné škole, kterou navštěvuje i Samar, to bylo možné. Dnes, kdy je syn v pubertě, to řeší spíše různými zákazy, třeba mu nedovolí pustit si počítač. Elenu velmi trápí, že se syn, který má opravdu první poslední, začíná chovat drze a že občas řekne velmi nehezké věci. Má pocit, že by si to neměl dovolovat. Syn nedokáže nikdy přiznat svou chybu, byť je postaven před jasný důkaz. Nikdy, nikdy, nikdy. Později se však dokáže omluvit. Ale ani s odstupem času chybu nepřizná. Otce respektuje bez výhrad, poslechne ho na slovo. Elena neví, jak to dělá, když syna nevychoval. Ale je to tak. Elena může křičet, vyhodit pojistky, rozbít počítač, ale syn neposlechne. Přejde domů otec, řekne slovo, a vše jde hned a bez řečí. Manžel s Elenou žádné problémy s výchovou syna neřeší, ani jí nikterak nepomáhá, protože mu Elena žádné svoje starosti nikdy nesděljuje. Je zvyklá si ve všem poradit sama. Manžel žádné výhrady ke stylu a způsobu výchovy nemá. Co mu však velmi vadí je skutečnost, že se syn i přes svůj věk chodí pomazlit a popovídat si k rodičům do postele. Abír má pocit, že by měl mít svou ženu v tuto chvíli už jen sám pro sebe. Co se týká jazykových problémů dítěte, jak již bylo výše zmiňováno, potýkal se Samar s určením jazyka, kterým bude hovořit. Jako malý mluvil řecky a arabsky, česky dlouho neuměl. Lékařka doporučila sjednocení jazyka a teprve poté syn začal mluvit česky. K úpravě došlo i po navštěvování mateřské školy. Syn se nikdy nesetkal s tím, že by se někdo pozastavil, že žije ve smíšené rodině, on je na to velmi pyšný. Sám sebe nazývá mixérem. S otcem mezi sebou mluví velmi podivně, šílenou, lámanou češtinou, které rozumí jen oni dva. Je zajímavé sledovat, jak Samar dokáže v jedné minutě mluvit spisovně a vzápětí neuvěřitelnou hatmatilkou. Elena jejich vzájemnou komunikaci popisuje jako tatarštinu - příklad: „krátké jablko“ znamená nakrájet jablko. První třídu, co se týče psaní úkolů apod., absolvoval se synem otec, protože je daleko trpělivější než Elena. Ta, jak se sama přiznává, na to neměla nervy. Později pak už vše řídila Elena, domácí přípravu, návštěvy třídních schůzek aj. Časem si vše chystal Samar sám, bylo na něj v tomto ohledu maximální spolehnutí. Svůj díl na tom má i fakt, že je s matkou na jedné škole a bylo mu stále připomínáno, jak se má chovat, učit atd., aby nedělal matce

ostudu. Neexistovaly úlevy ohledně docházky do školy, dnes ani doma být nechce, do školy chodí rád.

Rodina dodržuje veškeré velké české svátky, tzn. Vánoce, Velikonoce. Slaví narozeniny. V Maroku se slaví pouze u malých dětí do 5 let, u dospělých nikoli. Když byl Samar malý, sezval marocké kamarády a slavili spolu. Dnes si rodina např. zajde společně na večeři. Z islámských svátků ctí otec, a občas i syn, ramadán, další svátek kamenování satana dodržuje pouze otec. Elena se synem třeba jen zavolají, popřejí. Pokud otec drží ramadán, členové rodiny ho podporují, nejí před ním, aby ho zbytečně nedráždili, nepijí alkohol. Syn držel ramadán pouze jednou, v Maroku. Od té doby už o tom nechce ani slyšet. K otci se přidá maximálně na jeden den. Elenu nikdy nikdo nenutil přijmout islámské náboženství, do Maroka přijela, jak sama říká, islámem nepolíbená. Když tam žila, začalo ji zajímat, jak to vypadá v mešitách, co lidé říkají, když se modlí, jak probíhají oslavy různých svátků... A tak stále více pronikala do islámských zvyků a tradic. Nikdy nebyla ani manželem ani jeho rodinou nikterak omezována. Oni seděli na pláži zahaleni, Elena se vesele čvachtala v plavkách. Sama později přišla na to, že islámskou víru musí mít člověk v srdci. Celá rodina i ona sama byla na sebe pyšná, když poprvé vešla do mešity, když v ní oblékla šaty a modlila se. Ramadán držela jednou, doma v Čechách, a bylo jí z toho zle. Neuměla hladovět, trpěla bolestmi hlavy. S ramadánem se neztotožnila, má na to svůj názor. Nicméně řídí se tím, že v době ramadánu někoho chudého obdarují nebo dávají peníze do mešity. Loni byl na syna z otcovy strany vyvinut nátlak, aby dodržoval ramadán alespoň o víkend, Elena tomu velmi rychle učinila přítrž. Tvrdí, že syn je dostatečně velký na to, aby si o těchto věcech rozhodoval sám a nebyl nikým k ničemu nucen. Tím vše skončilo, otec už dále nic po synovi nepožadoval. Elena si velmi dobře uvědomuje, že pokud by žili v Maroku, choval by se její muž zcela jinak, že by ona byla upozaděná a hrálo by se dle Abírových pravidel. Není si vůbec jistá, že by jejich manželství mělo takovou váhu, jako v Čechách, zda by vůbec vydrželo. Vůbec nejhorší byly roky po narození syna, kdy do Maroka často jezdili. Manžel se okamžitě změnil a přizpůsobil se tamním zvykům a rodině. I svůj volný čas přizpůsobil svým marockým příbuzným, a ne své vlastní rodině. Elena často zůstávala se synem v pokoji. Sama ven chodit nesměla. Kdyby žili

v Maroku, kdo ví, jak by všechno dopadlo. Tím, že žijí v Česku, vládne doma Elena a hraje se dle jejích pravidel. Nicméně i přes to tvrdí, že i v Maroku vládne za zavřenými dveřmi žena. Chlap je hrdina pouze na ulici, kdy za ním žena cupitá v dostatečném odstupu a s sebou vláčí děti. Jak jsem již psala, širší rodina se setkává hlavně v létě a při nějakých větších událostech, např. při svatbě. Vloni zemřela Abírovi matka, na pohřeb jel sám, přestože syn chtěl jet s ním. Otec nestál o to, aby Samar slyšel mohutné nářky, jak je na islámských pohřbech zvykem. Elena tomu byla ráda, ani ona sama o účast na pohřbu nestála. Abír se vrátil po měsíci zpět a jak sám řekl, měl už toho všeho i on plné zuby. Rodina do Maroka vyjíždí nejdéle na 50 dní v létě a vždy se těší zpět do Čech, na svá zajatá pravidla. Abír je během tohoto pobytu ve velmi složité pozici, snaží se vyhovět jak marocké rodině, tak Aleně a Samarovi. Leckdy to s sebou přináší nemalé problémy. Elena se synem by chtěli být co nejvíce u moře, po tom však místní příliš netouží. Snaží se vše řešit kompromisem. Na otázku, zda Elena vidí nějaký problém v soužití ve smíšeném manželství, odpovídá, že někdy narazí na situaci, kdy prostě nedokáže manželovi něco vysvětlit. Přes mnohé pokusy je výsledek vždy stejný. Jedná se hlavně o politiku. Co se týká žárlivosti, jak říká Elena, tento problém už mají za sebou, tak nějak odžitý. Dříve byl manžel velmi žárlivý, hlavně když se poznali v Řecku, to Elenu hlídal málem na každém kroku. Když jela někam s turisty, byl schopen sedět dvě a půl hodiny na dálnici. Byla omezována i co do výběru plavek. Přiznává, že se v ledašcem musela hodně přizpůsobit. S věkem a délkou manželství se Abír v otázce žárlivosti „uklidnil“. Elena tvrdí, že když jsou v Maroku, pohlíží na svého muže jinak, více si ho váží, více ho respektuje. Potřebuje ho tam daleko víc. Také říká, že v momentě, kdy vystoupí z lodě či z letadla na africkou půdu, cítí se zcela pohlcena jinou energií, je to velmi silné a neumí to vysvětlit. Přesto, že Elena svého muže stále hluboce miluje, na otázku, zda by znovu vstoupila do manželství s cizincem, skoro vykřikne, že ne, nikdy! Vztah byl a je velmi náročný na vzájemnou toleranci, Elena tvrdí, že udělala tolik ústupků, jaké by českému muži nikdy neudělala. S Čechem se domluvíš, rozejdete se, dál komunikujete. Elena chce stále udržet rodinu za každou cenu, stůj co stůj. Dnes by už ani neměla sílu cokoli měnit. Po narození syna oba cítili, že je to velká zodpovědnost a ani jeden z nich si neuměl představit, že by dítě vyrůstalo

bez jednoho z rodičů. Přestože manžel nebyl vždy „svatý“, Elena by se nerozvedla, i kvůli manželově rodině. Je jí jasné, že dohoda je vždy pouze na nich, je to o ohromné spoustě kompromisů, například posledních pět let Abír striktně dodržuje islámské náboženství a nechce mít doma alkohol. Byt musí být čistý a neposkvrněný. Elena to respektuje, i když má na věc jiný názor. Nikdy by manželovi nekoupila párky nebo nedala vepřové maso. Nemyslí si, že by na jejich vztah mělo vliv to, že se nevidají každý den. Ba naopak, stále jí vadí, když není manžel doma. Elena tvrdí, že marocký chlap není k ničemu vedený, neumí opravit ani kapající kohoutek. Oni si prý na všechno sjednávají služby. Navíc jsou hrozní „bordeláři“. Samar prý má podobné sklony také, ale pod přísnou výchovou matky se tyto projevy daří úspěšně eliminovat. Ještě jsem se na závěr zeptala, to už bylo mimo připravené otázky, kam si Elena myslí, že směřuje Samar. Otec ho nenutí k islámu, nicméně má už nyní jasný zákaz prodat v Maroku jejich půdu, je to místo, kam se může kdykoli vrátit. Samar sám touží vycestovat do Arabských emirátů, velmi ho to tam táhne. Na otázku, zda rodina zůstane natrvalo zde v Čechách, Elena velmi jasně odpovídá, že určitě ne. Až půjdou do penze a až Samar dostuduje, přesunou se do Maroka. Elena to cítí jako dluh vůči svému manželovi, protože on se musel celý život podřizovat jejím pravidlům. Je připravená „dožít“ podle jeho pravidel. Ví, že manžel touží po tom vrátit se domů. Nikdy by ho nepohřbila v české zemi. Chystá se, že v této době bude mít čas napsat knihu, kde popíše své soužití s Abírem, a možná, že si tam otevře i malou školku. V Maroku je prý velmi zanedbaná výchovně-zábavná péče o malé děti. Elena nemá v úmyslu nechávat si v Čechách zadní vrátka. Vše prodá, zlikviduje. Je to dáno i tím, že zde Elena není vázána žádnými příbuzenskými vztahy. Rodiče už nežijí a sourozence nemá. Navíc už si vyzkoušela žít dost dlouho v cizině a zjistila, že se to zvládnout dá. Jisté pochybnosti ji občas přepadnou, ale je přesvědčená, že to dokáže. (foto z bytu, příloha str. 65, 66).

3. Analýza a zpracování dat

„Pro případové studie nejsou vyvinuty čistě specifické analytické procedury“ (Sedláček, 2007, s. 109). Jak uvádí Hendl (2005), je možné pro analýzu dat použít postupy z jiných kvalitativních designů. Data z rozhovorů jsem zpracovala pomocí

otevřeného kódování, které je používáno v designu zakotvené teorie. Podle Strausse a Corbinové (1999, s. 43) „otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů“. Text jsem nejprve rozdělila na menší celky-odstavce. Při čtení textu jsem k sobě řadila stejné pojmy, které jsem označila kódy. Následně jsem v pojmech identifikovala určité jevy a kolem nich pak seskupila pojmy. „Proces seskupování pojmů. Které se zdají příslušet stejnému jevu, nazýváme kategorizace“ (Strauss, Corbinová, 199, s. 45). Jako následný postup jsem použila techniku „vyložení karet“, která je dle Šed'ové (2007, s. 226) „nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování“. Kategorie vzešlé z techniky otevřeného kódování se seskupí do určitého obrazce, na jehož základě se „sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií.“ (Tamtéž).

3.1. Názory na vztah s cizincem

Z uskutečněných rozhovorů mi vyplynulo, že Nina s Petrem vždy přijímali problémy vyplývající z odlišné národnosti partnerů společně a řešili je včas a velmi cílevědomě. Oba se vzájemně ctíli a milovali. Nikdy si tedy ani jeden z nich nepřipustil, že žije s „cizincem“ nebo že by tato skutečnost měla mít nějaký negativní vliv na jejich manželství.

Eva je ve vztahu s Carlem spokojená, srovnává nynější vztah s minulým manželstvím, které skončilo rozvodem. Eva se domnívá, že tím, že jsou si vzácní (Carlo jezdí do Čech asi na 14 dní za měsíc), si mohou vztah užívat, nekazí si společné chvíle hádkami, těší se na sebe. Jak ale Eva říká: „Vdávat se znovu nechci, i když vím, že by si to Carlo velmi přál“. V soužití s cizincem ale problém nevidí, klidně by do takového vztahu vstoupila znovu.

Elena prožívala s Abírem krásný vztah, nikdy však nepomýšlela na společnou budoucnost (byla velmi ovlivněna výchovou a názorem své rodiny, že s cizincem nikdy žádný vztah). Velmi dobře si uvědomovala úskalí, která mohou do budoucna nastat. S Abírem si povídali, co by se dělo, kdyby... Tím si vzájemně přibližovali své představy o možném společném soužití. Dnes žijí v manželském svazku více jak 20 let, Elena se musela v ledasčem hodně přizpůsobovat (problém žárlivosti). Elena říká: „Stále svého

muže velmi miluji, ale dnes bych, po zkušenostech, které mám, do žádného vztahu s cizincem nikdy nevstoupila. Je to o nekončící řadě kompromisů a ústupků, které musím celý život dělat, abych naše manželství udržela“. Pro oba partnery je syn tím nejsilnějším důvodem, proč rodina nadále funguje.

3.2. Rozhodnutí o místě žití, plány do budoucna

Po svatbě, ještě během studií, žila Nina s Petrem společně v rodině Niny, po ukončení studií Nina automaticky následovala manžela do tehdejšího Československa. Petr by klidně žil v Rusku, musel se však do Čech vrátit. Jak říká Nina: „Musela jsem se naučit český jazyk, najít si v nové zemi práci a přátele“. Veškeré plány rodiny do budoucna byly směřovány pouze k soužití v ČR.

Eva by Carla zpočátku vztahu ihned následovala do Itálie. Jak říká: „Neučinila jsem tak jen proto, že jsem zohlednila své dvě starší děti z prvního manželství, které zde měly otce“. Když otěhotněla, chtěla zůstat poblíž své rodině. Dnes svého rozhodnutí lituje. Carlo rozhodně nechce v Čechách žít, nelíbí se mu tu, přestěhoval se sem jen částečně. Dojíždí sem za svou rodinou, která zde má zázemí. Do budoucna ale chce celou rodinu přesunout do Itálie. Eva to ví, má z tohoto kroku obavy: „Tím, že jsou v Itálii jiné sociální vztahy, tak se bojím toho, že přijdu o svůj způsob života, který mi vyhovuje, že už si jen tak nezajdu s holkama na kafičko“. Nicméně si s tím prozatím hlavu neláme, „ono to nějak dopadne“. Doufá, že v rozhodování bude mít své slovo i syn Michael.

Elena s Abírem spolu chtěli žít na „neutrální půdě“, zvolili si Itálii. Nakonec z tohoto rozhodnutí sešlo. Po svatbě v Čechách se usadili v Praze. Jednak proto, že zde Elena byla doma a také zde Abír sehnal bez problémů práci. Později se přesunuli do Ústí nad Labem. Změnu do budoucna rodina plánuje až s odchodem Eleny do penze. Jak říká Elena: „Až to tady skončím, přestěhujeme se do Maroka, do rodiny Abíra“. Syn Samar vidí svou budoucnost v Arabských emirátech. Elena chce za sebou „spálit všechny mosty“, nemá v Čechách žádného příbuzného, Abír a Samar jsou její „všechno“. Tvrdí: „Jsem přesvědčena, že dokážu žít v Maroku, už jsem si život v jiné zemi vyzkoušela (Řecko 7 let). Dlužím to svému manželovi, který se po celou dobu

společného soužití přizpůsoboval mně a synovi. Víím, že se manžel touží vrátit domů, v Čechách se mu nelíbí“. Připravuje se na změnu „rolí“ v rodině. Elena si je vědoma, že její dominantní postavení v rodině, které má v Čechách, v Maroku převezme Abír. Elena říká: “ Mám pro život v Maroku připravené své plány, chci o tom svém manželství napsat knížku a otevřít si tam malou, soukromou školku, v Maroku jsou školky ještě v plenkách.“

3.3. Jazyk partnerů

Při seznámení se jako jediní bez problémů domluvili Nina a Petr (Petr rusky uměl). Eva a Carlo se domlouvali německy a Elena s Abírem si kreslili obrázky. V dalším vývoji vtaů spolu nadále Nina s Petrem mluvili rusky, přestože žili v Praze, Eva se naučila italsky a tak spolu mluvili i s Carlem, a Elena s Abírem se spolu dorozumívali řecky (řečí země, kde oba nějaký čas pracovali). Po narození dítěte dochází u Niny a Petra k nutnosti začít používat společně jen český jazyk, který sice už oba ovládali a občas i používali, např. při návštěvě známých. Syn však česky neuměl. Nina říká: „ Bylo nutné, aby si syn osvojil český jazyk dříve, než nastoupí do základní školy. Nakonec se nám to podařilo až při vstupu do školy“.

Eva a Carlo spolu dále mezi sebou mluví italsky, matka se synem mluví česky, otec italsky. Jak říká Eva: „Carlo nemá potřebu a ani se nechce učit český jazyk, práci má mimo republiku a se mnou i synem se bez problémů domluví italsky“. Michael jazykové problémy nemá, hovoří s oběma rodiči jejich jazyky.

Elena a Abír se i po přesunu do ČR stále mezi sebou baví řecky, na dítě pak matka mluví česky, otec arabsky. Elena říká: „ Náš syn začal mít velké jazykové problémy, měl ve všem pořádný hokej a tak jsme dali na doporučení dětské lékařky a začali doma mluvit pouze česky“. Při návštěvě rodiny Abíra mluví všichni arabsky. Otec do žádné jazykové školy nechodil, jeho čeština je tedy velmi „specifická“, rodina jí však rozumí. Syn se dokonce vyjadřuje stejně, mluví-li s otcem.

3.4. Práce cizinců v České republice

Rozhodnutím žít v České republice po celý společný život s Petrem byla Nina nucena najít si zde zaměstnání, nové přátele a především se naučit dobře český jazyk. Petr jí v těchto sociálních situacích nepomáhal, vše nechal na Nině, ať si poradí sama. Jak říká: „Musela jsem změnit obor vzdělání. Pracovala jsem jako technický překladatel do ruštiny, prodávala jsem v knihkupectví s knihami v ruštině, neuměla jsem správně třeba vyplnit žádost, nevěděla, jak zdravit ostatní, jak se chovat mezi ostatními spolupracovníky, komu tykat, jak se chovat v obchodě. Tisíce maličkostí, ale pro mne velmi deprimujících.“

Carlo zaměstnání v ČR nikdy nesháněl a ani tak nehodlá v budoucnu učinit.

Abír se po přestěhování do Prahy do pracovního procesu zapojil velmi záhy, a to hlavně díky pomoci marockého konzula. Pracoval mezi členy své komunity, a tak se s žádnými většími problémy ohledně zaměstnání nesešel. Dnes pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná.

3.5. Tradice

Všechny tři oslovené rodiny dodržovaly a dodržují veškeré „české“ zvyky a tradice (Vánoce, Nový Rok, Velikonoce), někde s malými „odchylkami“. Např. Nina cukroví nepekla, kupovala ho. Jak sama říká: „Nechtěla jsem se nijak lišit od ostatních českých rodin, bála jsem se pomluvy v domě nebo v práci.“ Jídla běžná i sváteční byla spíše z repertoáru ruské kuchyně (kromě Vánoc). Vždy slavili narozeniny každého člena rodiny. Jak Nina podotýká: „Nevidím problém v převzetí tradic, to není tak složité, horší je převzít způsoby chování, které člověk sám nemá v krvi, tím pádem je ani nedokáže předat vlastnímu dítěti.“

U Evy a Carla se díky „totožnosti“ svátků slaví bez výraznějších změn, jen pokud je rodina zrovna v Itálii, navštěvují společně kostel, byť se Eva cítí být věřící pouze na papíře (je křtěná).

I rodina Eleny a Abíra převzala již výše zmíněné svátky. Pro Abíra byla novinka slavení narozenin všech členů rodiny, tedy i dospělých. V Maroku slaví narozeniny pouze malé děti do 5 let. Abír ctí ramadán, svátek kamenování satana. Jak říká Elena:

„ Do Maroka jsem přijela islámem nepolíbená, začalo mě zajímat, jak zde lidé žijí, jaké to může být v mešitě, co tam lidé při motlitbách říkají, jak probíhají oslavy jejich svátků. Byla jsem na sebe velmi pyšná, když jsem poprvé vešla do mešity a modlila se v ní. Ramadán jsem držela jen jednou a už nikdy více. Neumím hladovět, je mi z toho zle. Až později jsem přišla na to, že islámskou víru musí mít člověk v srdci, že se nedá naučit.“ Rodina dodnes v období ramadánu obdarovává chudé a dává peníze do mešity. Syn Samar k islámským tradicím a svátkům přistupuje s despektem, dodržuje je či slaví podle nálady a chuti. Spíše se snaží udělat otcí radost, potěšit ho třeba návštěvou mešity. Ze strany rodičů však na něj není vyvíjen žádný tlak. Abír se o to jednou pokusil a byl Elenou rázně umlčen. Elena i Samar respektují otcovo náboženské vyznání a maximálně mu doma vycházejí vstříc. Elena říká: „ Přeci před ním nebudeme jíst z plných talířů, když drží půst nebo popíjet víno, když alkohol je v islámské víře zakázán, to si se Samarem dokážeme zařídit jinak.“

3.6. Výchova dětí muž/žena

Výchova dětí v mnou oslovených rodinách byla a je ve všech případech z největší části úkolem matky. Nina s Petrem svého syna navíc vychovávali v době, kdy byl i model rodiny - matka vychovává a stará se o domácnost, otec pracuje - samozřejmý. Petr Nině do způsobu výchovy nezasahoval, do ničeho se nepletl, nic nekritizoval, manželku před synem neshazoval. Do výchovy důrazněji zasáhl asi rok před ukončením školní docházky na výslovnou prosbu Niny. Jednalo se o zlepšení prospěchu a o synovu budoucnost. V pozdějších letech spolu občas otec se synem vedli hovory za zavřenými dveřmi. Nina říká: „ Nikdy jsem se nedozvěděla, o čem spolu hovořili.“ Syn nikdy nebyl bit, nedostal jedinou facku. Nině se nepodařilo vytvořit si se synem důvěrnější vztah, jejich reakce na různé situace byly a jsou odlišné, těžko chápe jeden druhého. Syn v dospělosti své matce několikrát např. vytkl: „Ty neznáš ani slovo prosím.“

V rodině Evy a Carla je také výchova největším dílem na Evě. Carlo je často mimo domov, a tak je jeho výchova směrem k synovi, který je jeho jediný potomek, rozmazlující a velmi tolerantní. K dětem Evy, které má z předcházejícího manželství, se

chová jako kamarád, jako hodný strejda. Eva přiznává: „Výchova Michaela je u nás nejednotná, já se ho snažím vést stejně, jako obě starší děti, ale ani mě se dodržovat přísnější režim nedaří. Klidně Michaela plácnu přes zadek, když si to zaslouží. To ale Carlo nesnáší, nesmím na kluka ani křičet. Když je doma táta, může malej cokoliv“. Carlo s Evou řeší různorodost svých postojů a názorů i před synem, jeden druhého nepodrží. Jak říká Eva: „Vím, že se to nemá, ale nijak se tím netrápím. Také vím, že jsem na své dvě starší děti daleko přísnější, nic jim neprominu, Michaelovi naopak skoro všechno projde. Je to nespravedlivé, ale co nadělám.“

Již před narozením syna se Elena a Abír dohodli, podle jakých norem a tradic budou dítě vychovávat. Bylo to dáno i rozhodnutím žít v ČR, kde Elena je doma. Elena dodnes drží nad synovou výchovou ruku, manžel „pomáhal“ hlavně v první třídě, kdy jak Elena říká: „Neměla jsem na to nervy, na ty čárky a psaní úkolů vůbec.“ Synovi je dnes 15 let, nikdy nebyl ani jedním z rodičů nucen řešit nějaké rozdílné náboženské či jiné přístupy, přiklánět se na tu či na onu stranu. Má volnost v rozhodování, jeho názor je respektován. Jeho výchova byla a je především zásluhou Eleny velmi důsledná. Ta dnes vzpomíná: „Samar klidně dostal i před učitelkou pár facek, když něco provedl. Řešila jsem to s ním vždy okamžitě, žádné odklady, že si o tom promluvíme až večer doma.“ Elena si ani nepřála, aby se manžel do výchovy nějak více zapojoval, ráda si řeší vše po svém. Se synem mají mezi sebou důvěrné pouto, jsou někdy „spoluspiklenci“ proti Abírovi (pouze v dobrém). Když Samar něco provede, Elena nechápe: „Můžu křičet, vyhodit pojistky, rozbít počítač, ale syn neposlechne. Přejde domů Abír, řekne slovo a vše jde hned a bez řečí.“

3.7. Rozdělení práce v rodině muž/žena

V rodině Niny a Petra spadala výchova dítěte a péče o rodinu na bedra Niny. Petr se staral o velké pravidelné výdaje (nájem), zbytek odevzdával Nině, sobě nechával jen pár korun pro osobní potřebu. Petrovi už za studií imponoval styl života v rodině manželky (viz strana 33), nechával vše na ní. Hlídal si své pohodlí. Po společné domluvě koupili auto, které řídila Nina, Petr řidičské oprávnění nikdy neměl. Koupili chatu, Petr měl jedinou podmínku, aby byl blízko rybník či řeka a mohl chodit na ryby.

Vše zařizovala Nina, on vše pouze schválil. Stejně to bylo i při výměně bytu a při jeho následné rekonstrukci. Petr říkával „Když chceš, tak to udělej.“ Do výchovy syna nezasahoval. Petr občas rád uvařil, aby měla Nina prostor pro svoji zálibu-malování.

Přestože je Michaelovi, synovi Evy a Carla už 7 let, zůstává nadále Eva doma jako žena v domácnosti. Jak říká Eva: „ Je to Carlovo přání, dost na mě žárlí a nechce, abych chodila do práce. Je raději, když jsem s dětmi doma.“ Carlo jí dává vydělané peníze a Eva řídí finance stejně tak, jak je to zvykem v Itálii. Stará se o veškeré platby, o výchovu dětí a o jejich školní povinnosti. Pokud je Carlo s rodinou v ČR, Eva ho ničím nezatěžuje, je přece v domácnosti a Carlo si musí odpočinout.

V rodině Eleny a Abíra převzala také největší díl zajištění chodu domácnosti Elena. Jednak je tomu tak i v marocké rodině, jednak jak o sobě říká: „ Jsem hodně dominantní a ráda si dělám věci po svém, byla jsem tak vychována.“ Oba partneři mají svůj účet, Elena se stará o domácnost, platí nájem a veškeré poplatky spojené s chodem domácnosti. Abír ze svého platu částečně financuje rodinu v Maroku, své rodině pak platí prázdninový pobyt tamtéž. Abír mívá ušetřeno, Elena ne. Abír se nestará, za co Elena utrací, kolik má na účtu. Elena naopak má o Abírových financích dobrý přehled, často mu nějaké záležitosti ohledně účtů vyřizuje. V době, kdy byl Abír nějakou dobu bez zaměstnání, zastával bez řeči část domácích prací (pod vedením Eleny) sám. Elena říká: „Abír neumí ovládat žádné elektrické spotřebiče, je na všechno levej jako šavle. Český chlap opraví vodovodní kohoutek bez mrknutí oka, a u nás to byla hrůza, nakonec to zbylo na mě. V Maroku si na všechny opravy sjednávají službu, chlapi tam nic neuměj“. Abír věší, sundává a roztřídí prádlo, vynese odpadkový koš. Na přípravě večeře se podílí celá rodina, Samar prostírá, Elena uvaří, Abír sklídí nádobí ze stolu.

3.8. Život dítěte v ČR

V rodině Petra a Niny se narodilo jedno dítě, a to syn Pavel. Jelikož Petr do výchovy příliš nevstupoval, působila na dítě nejvíce Nina, která na syna mluvila rusky a přenášela na něj své návyky a zvyklosti. Česky se Pavel naučil až při vstupu do školy a měl proto první dva roky problémy s jazykem. Přestože má dodnes ruštinu na dobré

úrovni, neakceptuje ji jako rodný jazyk, mluví tak pouze s matkou a to jen když musí. Ve škole neměl kamarády, na tábory nejezdil. Pro mnohé v domě byl Pavel nevychovaný kluk, který neumí ani pozdravit. Nina vysvětluje: „ V Rusku se zdraví navzájem pouze známí, proto jsem syna neučila, aby zdravil každého v domě, koho potká.“ Takových „drobností“ bylo nepřehledné množství a bylo na Pavlovi, aby si spousta „věcí“ ujasnil časem sám. Svou budoucnost viděl Pavel naprosto jasně, jak vzpomíná Nina: „ Od malička ho bavila biologie a tomuto svému zájmu věnoval veškerou svou píli a snahu, o ničem jiném nechtěl slyšet.“ Vystudoval Přírodovědnou fakultu UK. Ani tam neměl příliš přátel, stýkal se spíše s dětmi přátel rodičů. Pavel se začal odpoutávat od rodiny, přijímal česká pravidla chování a matce se stále více vzdaloval. Vztahy s otcem byly o něco vřelejší, důvěrnější, ale i tak si Pavel svůj život zařídil poměrně daleko od svých rodičů, a i dnes, po smrti otce, bydlí matka a syn odděleně, každý v jiném městě.

Eva a Carlo spolu mají také jedno dítě, syna Michaela, kterému je v současné době 7 let. Michael se nikdy nesetkal s tím, že by se někdo pozastavil nad tím, že má tatínka Itala. Vyrůstá v českém prostředí pod vedením především matky, tak se ve škole od svých vrstevníků ničím neodlišuje. Cesty do Itálie a pobyt s otcem tam bere zatím více jako prázdninové dobrodružství, je ještě malý na to, aby rozhodoval o své budoucnosti. Eva tuší, že se možná budou v budoucnu do Itálie stěhovat, a jak sama říká: „Já pevně doufám v to, že nám Michael v rozhodování pomůže. Kde bude chtít žít on, tam budeme žít i my“.

Elena s Abírem spolu také vychovávají syna Samara, kterému je dnes 15 let. Přestože je snědší pleti, ani on se nesetkal ve škole či jinde s nějakým upozorňováním na jeho odlišnost. Krom již výše zmíněných řečových problémů vyrůstal Samar pod výchovou Eleny, která vzpomíná: „ Nikdy jsme syna nikterak neovlivňovali, co se týká víry. Nechali jsme ho, ať si vytváří sám svůj vlastní názor, co ho zajímalo, na to se zeptal nebo si to vyhledal v literatuře či na PC.“ Samar jako malý pobýval delší dobu i v rodině otce v Maroku, dodnes tam rodina jezdí na celé léto, a tak má Samar ohromný prostor pro utváření svého vlastního názoru. Svou budoucnost nevidí ani v Česku, ani

v Maroku. Chtěl by žít a pracovat v Arabských emirátech. Na to, že má rodiče různé národnosti je pyšný, sám sebe nazývá „mixér“.

4. Interpretace získaných dat

Po přepsání rozhovorů do kategorií jsem dospěla k těmto závěrům:

Jediná z žen, která měla obavy ze vztahu s cizincem byla Elena, možná tím víc, že Abír byl zcela jiného náboženského vyznání. Myslím si, že svou roli zde sehrál i fakt, že Elena neměla v Čechách už žádné „kotvy“, rodiče zemřeli a sourozence neměla. Nemusela tedy brát na nikoho ohledy a mohla jednat jen sama za sebe.

Nina si vzala svou studentskou lásku a domnívám se, že v době jejich sblížení byly česko-ruské vztahy natolik provázané, že ani jeden z partnerů žádné obavy nepociťoval.

Eva v době seznámení měla už jedno manželství za sebou. Byla okouzlena chováním partnera nejen směrem k ní, ale i k jejím dvěma starším dětem. V tom, že je každý z jiné země problém neviděla.

Petr s Ninou nikdy neuvažovali o jiné alternativě, než že budou žít v Čechách. Petr byl povinen si svá studia v Rusku doma „odpracovat“, Nina to od počátku vztahu věděla a bez výhrad ho následovala do ČR. Jejich vzájemné plány o budoucnosti byly směřovány vždy jen k „vylepšení životní úrovně“ rodiny.

Eva naopak svedla sama se sebou „vnitřní boj“ a přestože ona sama toužila po životě v Itálii, upřednostnila přání svých starších dětí zůstat „doma“. Nechtěla jim bořit jejich jistoty a křehký vztah s vlastním otcem. Dnes toho lituje, tuší, že ji v budoucnu čeká stejné rozhodování a s postupem času si je stále více vědoma, že Carla do Itálie, pokud s ním bude chtít zůstat, bude muset následovat, že on s tím počítá. S tímto faktem není stoprocentně vyrovnaná, hledá různé varianty, jak si zachovat pouto s „domovem“.

Elena s Abírem při plánování své budoucnosti o Čechách nikdy neuvažovali, snili o „neutrální půdě“, kde by každý z nich měl stejné podmínky pro „nový start“. Nakonec díky souhře okolností zůstali manželé a posléze celá rodina i se synem v Čechách. Elena si vyzkoušela „žít“ v Řecku, v Maroku...je ráda, že nakonec mohla svého syna Samara vychovat „doma“. Abír zde s rodinou žije, ale očekává a zřejmě se i těší, že se vrátí domů a manželka ho bude následovat. Elena je s tím srozuměna, ví, že mu to dluží a nebrání se. Syn svou budoucnost plánuje, stejně jako jeho rodiče zamlada,

na „neutrální půdě“. Můj osobní dojem je takový, že se nechce dotknout ani jednoho z rodičů, že si vybral právě „jeho zemi“.

Nina s Petrem se jako jediní z oslovených rodin nepotýkali s jazykovou bariérou. Petr odjížděl na studia s perfektní ruštinou, kterou během svých studií ještě „vypiloval“.

Eva se s Carlem na počátku vztahu domlouvala německy, nakonec se však naučila velmi dobře italsky. Naopak Carlo vůbec neuvažuje o možnosti usadit se v Čechách a nemá nejmenší potřebu učit se český jazyk. Ovládá pár základních frází a s tím si vystačí.

Ve vztahu Eleny a Abíra se vystřídal více jazyků. Pár se spolu nejprve dorozumíval kresbami, později řečtinou, jazykem země, kde oba právě pracovali. Až po přesídlení do ČR, narození syna a jeho následné jazykové problémy donutily (díky dominantní Eleně) Abíra osvojit si český jazyk. Nikdy se mu to ale zcela nezdařilo, má svůj „svěrázný projev“, nicméně rodina se takto domluví a doma mluví všichni mezi sebou pouze česky. Elena ovládá arabštinu, naučila se jí při pobytu v Maroku v rodině Abíra a pokud tam i dnes její rodina vycestuje, hovoří všichni včetně syna mezi sebou arabsky.

Po přestěhování Niny a Petra do Čech byla Nina nucena „přizpůsobit se“ svému okolí. Musela se naučit řeč, přijmout zaměstnání, které neodpovídalo jejímu vystudovanému oboru a najít si zde nové přátele. Nina toto přijala jako fakt a vypořádala se s danou situací, jak nejlépe dovedla.

Oproti Nině si Eva (jak sama říká) pomohla. Nemusí chodit do zaměstnání, plně se věnuje rodině a má i čas na své záliby. Carlo v Čechách nikdy práci nehledal a ani do budoucna ji hledat nechce. Eva tuší, že pokud se rodina přestěhuje do Itálie, nebude muset ani tam chodit do zaměstnání, proto se v tomto směru o svou budoucnost nestará.

Když se rodina Eleny a Abíra usadila v ČR, Abír si díky pomoci marockého konzula záhy našel zaměstnání a v současnosti pracuje jako osoba výdělečně činná. Pokud se rodina přestěhuje do Maroka, má Elena naplánované své „aktivity“, nechce zůstat jen nečinně sedět doma. Otázkou zůstává, jak se jí tento emancipovaný krok podaří uskutečnit v zemi islámského náboženství.

Ve všech třech oslovených rodinách byla výchova dětí výhradně záležitostí žen. Petrovi imponoval styl života rodiny Niny v Rusku a tak přenechal výchovu syna Pavla Nině. Sám do výchovného procesu zasahoval velmi málo, většinou až na žádost manželky. Nina se jistě ve svém pojetí výchovy velmi snažila, nicméně synovi předávala své „návyky“ a své „projevy chování“. Dítě pak „naráželo“ mezi svými vrstevníky na určité odlišnosti, proto mezi ně nikdy nezapadlo. Syn se nikdy necítil být Rusem a s matkou mají dodnes vztah plný vzájemného nepochopení. S otcem měl Pavel vztahy o něco vřelejší, bohužel Per vloni zemřel. Ani tento fakt nepřiblížil syna matce.

I v rodině Evy a Carla je výchova syna Michaela výhradně záležitostí Evy. Převzala tak automaticky model italské rodiny a tím, že nechodí do zaměstnání, cítí se zodpovědná za perfektní chod rodiny. Carlo syna rozmazluje, Eva, jak se přiznává, také, přestože u jejích dětí z prvního manželství praktikovala zcela jiný model výchovy.

Elena nebude výjimkou, i ona vychovává syna Samara dle „svých představ“. Otec „vypomáhal“ s výchovou hlavně v první třídě. Elena se snaží eliminovat Samarovy „určité projevy“, ale je jí jasné, že syn je dítě obou rodičů a „geny jsou geny“. Také si je vědoma toho, že v momentě, kdy se rodina přestěhuje do Maroka, stane se otec tou „dominantní osobností“. Já osobně cítím, že tento fakt Elenu příliš netěší a myslím si, že pro ni bude hodně těžké v budoucnu tuto skutečnost bez výhrad přijmout.

Rozdělení domácích prací je ve všech rodinách, až na drobné výjimky, totožné. Nina se starala o domácnost, Petr částečně o výdaje. Občas uvařil. Vše si po vzájemné dohodě „kočírovala“ Nina.

Eva také po Carlovi nevyžaduje pomoc v domácích pracích. Protože nechodí do zaměstnání, považuje za svou povinnost postarat se o chod domácnosti sama. Carlo rodinu financuje.

U Eleny a Abíra je tomu podobně. Abír se zapojil do prací v domácnosti v době, kdy byl sám nějaký čas bez zaměstnání. Jinak běžně pomáhá s úklidem stolu po společné večeři. Elena po něm víc nevyžaduje, ráda si řídí vše po svém. Pokud něco potřebuje, vydá „pokyn“ a ten je záhy manželem splněn. Ale jak jsem pochopila, moc „pokynů“ nevydává, manžel je prý nešika. Raději si vše zařídí sama.

Trochu mne mrzí, že se mi nepodařilo oslovit rodinu, ve které by manželé vychovávali dceru. Myslím si, že pohlaví hraje ve výchově dost velkou roli. Syn Niny a Petra nevyrůstal s „partou“ kamarádů, býval osamělý a stýkal se spíše s dětmi přátel svých rodičů. Dodnes vytýká matce odlišné reakce na některé situace, jeho manželství se rozpadlo. Tím, že je z poloviny „Rus“ se nikdy nechlubil. Ruský jazyk perfektně ovládá, jeho děti už jen trochu.

Syn Evy a Carla je ještě malý, z mého pohledu prožívá šťastné dětství, mezi vrstevníky se ničím neodlišuje a otec s matkou ho rozmazlují. Otázkou je, jak se vyrovná s případným přesunem do Itálie, kdy se dostane do zcela jiného prostředí a ztratí kontakt se svými kamarády a všemi, kteří jsou v jeho bezprostřední blízkosti.

Synovi Eleny a Abíra je v současné době už 15 let a začíná si vytvářet vlastní vize do budoucna. Ani on se nikdy neseťkal s tím, že by někdo poukazoval na jeho „odlišnost“. On sám je hrdý na svou rodinnou „různorodost“. Občas se s otcem zúčastní modlení v mešitě nebo chvíli drží ramadán. Nedělá nic potají, za nic se nestydí ani nic neskrývá. Jedná sám za sebe. V Čechách v budoucnu žít nechce.

Závěr

Ve své práci, která se opírá především o mou osobní zkušenost, jsem se snažila poukázat na možné problémy v soužití partnerů pocházejících z různého kulturního prostředí a na možné důsledky, jež se mohou projevit ve výchově dětí v takovém svazku. Další podklady jsem získala z výpovědí žen, které žijí nebo žily v takových rodinách a na nichž i v dnešní době leží největší díl odpovědnosti za výchovu dětí.

Z rozhovorů s výše uvedenými rodinami vyplývá, že interkulturní partnerský vztah přináší hodně komplikací a vyžaduje vysokou míru tolerance a ochoty obou partnerů řešit problémy, s nimiž se partneři v běžném soužití nesetkávají. Ve vztahu nesmí chybět respekt ke kultuře toho druhého a zájem o ni. Partneři musí být připraveni poskytovat jeden druhému dostatečný prostor pro svobodné jednání a zároveň být vůči sobě velmi upřímní. Vzájemná důvěra a ochota ke kompromisům je zvláště důležitá zejména tehdy, když partneři žijí po nějakou dobu odděleně.

Jako zásadní se jeví problém „přesídlení“. Zde je partner, který následuje partnera(ku) vystaven vysoké emocionální, zdravotní, sociální i pracovní zátěži spojené s částečnou nebo úplnou ztrátou domova. To je jedna z nejtěžších překážek v interkulturním partnerském vztahu. S tím je samozřejmě spojena volba místa pro trvalejší usídlení, které je ve většině případů vážným tématem rozhodování o budoucnosti vztahu.

Uvědomuji si, že některá pozorování ohledně chování partnerů a dětí ze sledovaných rodin, nemusí vůbec souviset s rozdílným původem partnerů, působí zde určitě okolnosti ovlivňující každý vztah – zda matka vyrůstala jako jedináček, zda byl dominantní otec, kdo víc vydělává, úroveň vzdělání, koníčky a zájmy partnerů. Ale "národní" povaha některých zvyků a modelu chování má vždy mimořádný vliv jak na stabilitu rodiny, tak na perspektivu a budoucnost potomků.

Ze své vlastní zkušenosti a z výsledků rozhovorů s ostatními ženami, o něž opírám svou práci, jsem se utvrdila v názoru, že byť jsou děti narozené v interkulturním

partnerském svazku vychovávají v duchu tradiční české výchovy, bývají v budoucnu ovlivněny nejen geneticky, ale i cizími modely chování a jednání, které přebírají od svých rodičů. To pak může v dospělosti mezi rodiče a dítě postavit „zed“ vzájemného neporozumění a nepochopení. Jako velké plus vidím jazykovou vybavenost takových dětí, získávají přinejmenším jeden jazyk „zdarma“ a mají tak určitě daleko větší možnost uplatnění na trhu práce než děti, které se pracně učí cizí jazyk ve školách.

Mám dojem, že naše dnešní česká společnost není vůbec připravena se s růstem multikulturnosti – a to platí i o svazcích manželského typu – uspokojivě vypořádat. O této problematice se potenciální snoubenci mohou něco dozvědět leda z literatury, nebo náhodně od svých známých. Moje práce představuje skromný pokus zabývat se tímto problémem na základě praktických zkušeností a doplnit alespoň částečně chybějící informace na tomto poli.

Vedle toho tu chybí náležitě zakotvené instituce a instrumenty, které by mohly nápomoci při rozhodování o vstupu do multikulturních rodinných svazků a pomohly by řešit i problémy s výchovou a vzděláváním dětí. Podle mého názoru by bylo např. vhodné zavést do českých škol multikulturní výchovu, nebo třeba zajistit pro cizince, kteří zde chtějí natrvalo žít, vedle intenzivní výuky jazyka také různé přednášky o českém způsobu života, o zdejších zvycích a tradicích. Něco podobného již existuje v řadě zemí, konkrétně ve Švédsku a ve Švýcarsku kde je každý uchazeč o švýcarské občanství povinen absolvovat kurz o dějinách státu. Také ve Spojených státech mají imigranti možnost navštěvovat bezplatné kurzy angličtiny, kde se dovídají i vše potřebné o amerických dějinách a státoprávním uspořádání.

Současná mládež a děti se budou stále více setkávat s lidmi z jiných koutů světa. Původně uzavřené společnosti se otvírají, lidé z různých částí světa spolu komunikují prostřednictvím internetu. Tím vším se lidé z celého světa k sobě stále více přibližují. Multikulturní výchova by pomohla poznávat různé kultury, respektovat je a uznávat jejich hodnoty. Vytvářela by kladné postoje k jiným etnickým a národnostním skupinám.

Použitá literatura

Právní předpisy:

1. Ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Knižní díla:

GREGOROVÁ, Z., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. Právní rozhledy, č. 5, 1998*

GROH, V. *Život ve starém Římě*, 3. upravené vydání, Praha : Jednota českých filologů, 1939. 161 s., 60 s. čb. obr. příl., [1] 1 mapa

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 1. vydání, Praha: Portál, 2005. 407 s.

ISBN 80-7367-040-2.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk. 2006. 398 s. ISBN 80-7239-192-5

CHODĚRA, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. 1. vydání, Praha: GRADA Publishing, 2002. ISBN 80-2470-217-7

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0

KOCOURKOVÁ, J. *Jiný kraj, jiný mrav*. 1. vydání, Praha: Olympia. a.s., 2003. 164 s. ISBN 80-7033-774-5

KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. 1. vydání, Praha: Computer Press, 2000. ISBN 80-7226-365-X

LINHART, J., VODÁKOVÁ, A., PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*, 1. Vydání, Praha: Karolinum 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. Vydání: Sociologické nakladatelství, 1993. 124 s. ISBN 80-901424-7-8

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. 1. vydání, Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání, Praha: SLON, 2006. 311 s.

ISBN 978-80-86429-87-8

Statistická ročenka České republiky 1993 (ČSÚ, Praha 1993), kap. Sčítání lidu, domů a bytů.

Statistická ročenka České republiky 2002 (ČSÚ, Praha 2002), kap. Sčítání lidu, domů a bytů.

SEDLÁČEK, M. Případová studie. In. ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. et.al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál 2007a, ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání, Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0

ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva*. 1. vydání, Praha: Beck, 1999. 277 s. ISBN 80-7179-182-2

Internetové zdroje:

LOUČÍMOVÁ, B. *Interkulturní partnerské vztahy* [online]. Rok neveden [cit. 2012-02-18]. Dostupné z: <<http://cmps.ecn.cz/pd/2006/texty/pdf/loucimova.pdf>>.

Chování. eu [online], cit. [2012-02-18]. Dostupné z:

< http://www.chovani.eu/Italie_301/>.

Chování. eu [online], rok neveden [cit. 2012-02-18]. Dostupné z:

< <http://www.chovani.eu/islamske-zeme/c133>>.

Chování. eu [online], rok neveden [cit. 2012-02-18]. Dostupné z:

< <http://www.chovani.eu/recko/c118> >.

